

RAHVASTIKUPROTSESSID LÄÄNEMERE PIIRKONNAS 21. SAJANDIL

Eesti Statistika Seltsi 25. konverents

DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE BALTIC SEA REGION IN THE 21ST CENTURY

25th Conference of the Estonian Statistical Society

LOENDUSE ÕPPETUNNID JA TULEVIKUVAATED

Balti seminar

LESSONS AND PROSPECTS OF CENSUS

Baltic Seminar

Teabevihik sisaldab Eesti StatistikaSeltsi 25. konverentsi materjale ning 17. Balti seminari ajakava.

The brochure contains the materials of the 25th conference of the Estonian Statistical Society and the programme of the 17th Baltic Seminar.

Toimetanud Helin Kapsta
Inglise keele tõlkinud ja toimetanud Helen Loode
Küljendus, kaanekujundus ja makett: Uku Nurges

*Edited by Helin Kapsta
Translation into English and from English by Helen Loode
Layout, cover and design by Uku Nurges*

Kirjastanud Statistikaamet,
Tatari 51, 10134 Tallinn
Trükkinud Ofset OÜ,
Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn

November 2013

*Published by Statistics Estonia,
Tatari 51, 10134 Tallinn
Printed by Ofset OÜ,
Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn*

November 2013

ISSN 1406-314X
ISBN 978-9985-74-549-6

Autoriõigus: Eesti StatistikaSelts ja Statistikaamet, 2013
Copyright: Estonian Statistical Society and Statistics Estonia, 2013

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel palume viidata allikale.
When using or quoting the data included in this issue, please indicate the source.

SAATEKS

Aasta 2013 on rahvusvaheline statistika-aasta. Eesti Statistikaamet tähistab seda oma 25. konverentsiga „Rahvastikuprotsessid Läänemere piirkonnas 21. sajandil“. Konverents toimub 12.–13. novembril 2013 Tallinnas Rahvusraamatukogu suures saalis.

Konverentsi fookuses on käesoleval sajandil toimuvad rahvastikuarengud Läänemerd ümbritsevates riikides, mis on hoolimata võrdlemisi sarnastest looduslikest tingimustest üsnagi erinevad, nagu näitasid 2011. aasta rahvaloenduse andmed. Ühine on kõigis riikides peremustrite teisenemine ja mitmekesisustumine, samuti inimeste suur liikuvus, mis mõnes riigis tähendab intensiivset sisse-, mõnes aga väljarännet. Kui vananemine on kõigi riikide ühine mure, siis sündimustrendide poolest on Läänemere-äärsed riigid üsnagi erinevad. Võrdlemisi kõrge sündimusega Põhjamaade kõrval on jätkuvalt madal sündimustase Saksamaal, kuid ka osas Baltimaades.

Konverentsil on külalisesinejaid enamikust piirkonna riikidest – räägitakse muredest ja jagatakse kogemusi, võrreldakse suundumusi ja püütakse leida nende põhjuseid ning rahvastikuarenguid mõjutavaid faktoreid. Külalisena astub konverentsil üles ka ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni esindaja Andres Vikat, kes teeb kokkuvõtte eurooplaste peremudelidest 21. sajandi alguses, kasutades selleks viimase rahvaloenduse tulemusi. Kõigis Läänemere-äärsetes maades on suuremal või vähemal määral tegemist erinevate etniliste rühmade kooselu ja integreerumisega ning ka sellele teemaikale on konverentsil aega pühendatud.

Eesti Statistikaameti 25. juubelikonverentsi kava on tihedam ja mahukam kui on olnud varasematel konverentsidel. Kokku on konverentsil 26 ettekannet, kusjuures esimesel päeval, 12. novembril toimub töö inglise keeles ja esinevad ka väliskülalised. Teisel päeval, 13. novembril on ettekanded eestikeelsed – sellega jätkatakse Eesti Statistikaameti konverentside üldist tava. Tava eesmärk on eestikeelse statistikaametuse ja oskuse keele edasiarendamine ja võimaluse andmine erinevate eluvaldkondade statistikutele omavahel eesti keeles teadusprobleemide üle mõtteid vahetada.

Eesti Statistikaameti juubelikonverentsi sisukust rõhutab tõsiasi, et esimest korda on sellel konverentsil ka rahvusvahelise kaaluga satelliitüritus – see on Baltimaade statistikaametite traditsiooniline ühisseminar, mille teema on 2011. aasta rahvaloenduse õppetunnid ja tulevikuvaated. Seminaril esinevad lisaks Baltimaade statistikutele ka külalisettekandjad Hollandist ja Sloveeniast.

Konverentsi peakorraldaja on Statistikaamet. Suur tänu Statistikaametile ja kõigile ettekannete tegijaile. Soovime kuulajatele meelde jäävaid konverentsielamusi.

Imbi Traat, Eesti Statistikaameti president
Ene-Margit Tiit, Eesti Statistikaameti juhatuse liige

FOREWORD

The year 2013 is the International Year of Statistics. The Estonian Statistical Society celebrates it with its 25th conference “Demographic Processes in the Baltic Sea Region in the 21st Century”. The conference takes place on 12–13 November 2013 in the Main Conference Hall of the National Library of Estonia.

The conference focuses on the demographic developments, which take place in the current century in countries surrounding the Baltic Sea, and which – regardless of the relatively similar natural conditions – are rather varied as shown by the data from the population census of 2011. What characterises all these countries are the changing and diversifying family patterns, but also the great mobility of people, which in some countries causes intensive immigration, and in some, emigration. While ageing is a mutual concern of all the countries, then by fertility trends, countries in the Baltic Sea region differ quite noticeably. In Nordic countries, the fertility rate is relatively high, whereas in Germany, and also some Baltic countries, the fertility rate continues to be low.

The conference will have guest speakers from most of the countries in the region – they will share their concerns and experience, compare trends and try to identify reasons for them and for factors affecting demographic processes. One of the guests will be Andres Vikat, a representative of the United Nations Economic Commission for Europe, who will provide an overview of the Europeans' family model at the beginning of the 21st century, using the data of the latest population census. In all of the countries of the Baltic Sea region, there is a smaller or greater degree of cohabitation and integration taking place between different ethnic groups, and this topic will also be discussed at the conference.

The programme of the 25th conference of the Estonian Statistical Society is more packed than it has ever been before. There will be a total of 26 presentations in the conference; on the first day, 12 November, the working language will be English, and foreign speakers will be doing their presentations then as well. On the second day, 13 November, the presentations will be in Estonian, whereby the customary practice of the conferences of the Estonian Statistical Society is continued. The aim of this practice is to further develop the knowledge of statistics and technical terminology in Estonian, and to give the statisticians of different fields a chance to use Estonian in exchanging ideas about scientific problems.

The rich content of the jubilee conference of the Estonian Statistical Society is highlighted by the fact that for the first time the conference has a satellite event of international importance: the traditional joint seminar of Baltic statistical offices, the topic of which is the lessons and prospects of the 2011 census. In addition to Baltic statisticians, the seminar will feature guest speakers from the Netherlands and Slovenia.

The main organiser of the conference is Statistics Estonia. We thank Statistics Estonia and all the presenters. We wish the audience a memorable conference.

Imbi Traat, President of the Estonian Statistical Society

Ene-Margit Tiit, Board Member of the Estonian Statistical Society

**EESTI STATISTIKASELTSI 25. KONVERENTS
„RAHVASTIKUPROTSSESSID LÄÄNEMERE PIIRKONNAS 21. SAJANDIL“**

**25TH CONFERENCE OF THE ESTONIAN STATISTICAL SOCIETY
“DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE BALTIC SEA REGION IN THE 21ST
CENTURY”**

Eesti Rahvusraamatukogu suur konverentsisaal
Main Conference Hall of the National Library of Estonia

Ajakava
Programme

- 12.11.2013 **Esitlused inglise keeles
Presentations in English**
- 9.30 Registreerimine, kohvilaud
Registration, coffee
- 10.00 KONVERENTSI AVAMINE (Eesti Vabariigi president Toomas
Hendrik Ilves, Statistikaameti peadirektor Andres Oopkaup, Eesti
Statistikaseltsi president Imbi Traat)
- CONFERENCE OPENING (President of Republic of Estonia
Mr Toomas Hendrik Ilves, Director General of Statistics Estonia
Mr Andres Oopkaup, president of the Estonian Statistical Society
Mrs Imbi Traat)
- Juhatab Imbi Traat, ESS president
Moderator: Imbi Traat, President of ESS
- 10.20 **Ene-Margit Tiit** (Tartu University, Statistics Estonia)
“Demographic problems in countries around the Baltic Sea in the
21st century”
- 10.50 **Diana Beltadze** (Statistics Estonia) “Results of the Population and
Housing Census 2011 in Estonia”
- 11.15 **Peteris Vegis** (Statistics Latvia) “Results of the Population and
Housing Census 2011 in Latvia and their use in migration flow
calculations”
- 11.40 **Julija Važnevičiūtė** (Statistics Lithuania) “Population ageing in
Lithuania”
- 12.05 LÕUNA
LUNCH

Juhatab prof Kalev Pärna
Moderator: prof Kalev Pärna

- 13.00 **Livia Sz. Oláh** (Stockholm University) “Changing family patterns, gender roles in transition and sustainable societies(?)”
- 13.25 **Mare Ainsaar** (Tartu University) “Does family policy influence fertility?”
- 13.50 **Martin Klesment, Allan Puur** (Tallinn University) “Association between second births and education in Europe: evidence based on the EU-SILC”
- 14.15 **Andres Vikat** (United Nations Economic Commission for Europe) “Census statistics on households and families: towards better international comparability”
- 14.40 KOHVIPAUS
COFFEE BREAK
- 15.00 **Seppo Lallukka** (Finland) “Finno-Ugric population trends in Russia”
- 15.25 **Vita Petrušauskaitė** (Institute for Ethnic Studies, Lithuanian Social Research Centre) “Ethnic groups and decrease in population: analysing 2001 and 2011 Lithuanian census data”
- 15.50 **Tiit Tammaru** (Tartu University) “Emigration trends in Estonia”
- 16.15 **Luule Sakkeus, Allan Puur** (Tallinn University) “Opportunities and challenges of register-based census: observations from the methodology development project for the 2020 census in Estonia”
- 16.45–17.00 LÕPETAMINE
CLOSING

13.11.2013 Esitlused eesti keeles
Presentations in Estonian

Juhatab prof Tõnu Kollo
Moderator: prof Tõnu Kollo

- 9.00 **Liisa-Ly Pakosta** (Riigikogu liige) „Rahvastikustatistika kasutamisest poliitiliste otsuste kujundamisel“
- 9.25 **Jaanus Heinsar** (Statistikaamet) „Leibkondade areng Eestis 2000. ja 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmetel“
- 9.50 **Kairi Kasearu** (Tartu Ülikool) „Milline on perekond Eestis?“
- 10.15 **Mare Vähi** (Tartu Ülikool) „Eesti sündimustrendid rahvaloenduse andmete valguses“

- 10.40 KOHVIPAUS
COFFEE BREAK
- 11.00 **Kati Karelson** (Tallinna Ülikool, Tervise Arengu Instituut) „Pereregister 1926–1949: Eesti rahvastikuloo tuumikandmestiku digiteerimine ja esmasanalüüs“
- 11.20 **Ethel Maasing** (Statistikaamet) „Registripõhine perekond 21. sajandil“
- 11.45 **Alis Tammur** (Statistikaamet) „Sisseränne ja tagasiränne Eestisse“
- 12.10 **Helina Maasing** (Sisekaitseakadeemia Migratsiooniuringute keskus) „Kolmandate riikide kodanike sisseränne Eestisse“
- 12.35 **Enel Pungas** (Siseministeerium) „Rahvus välismaale õppima minemise kavatsuste mõjutajana“
- 12.50 LÕUNA
LUNCH

Juhatab Kaja Sõstra
Moderator: Kaja Sõstra

- 13.45 **Kadri Leetmaa, Kadi Mägi** (Tartu Ülikool) „Elukohasegregatsiooni mõju rahvusrühmade rände sihtkohtadele perioodil 2000–2010 toimunud Tallinnast väljarände näitel“
- 14.10 **Siiri Silm, Rein Ahas** (Tartu Ülikool) „Etniline segregatsioon väljaspool elu- ja töökoha piirkonda toimivas ruumikasutuses“
- 14.35 **Anu Tõnurist** (Statistikaamet) „Eesti rahvuskoosseisu muutused ja väikesed rahvusrühmad“
- 15.00 **Kristina Lindemann, Ellu Saar** (Tallinna Ülikool) „Kas hariduse ja oskuste mõju edule tööturul sõltub rahvusest?“
- 15.25 **Kristiina Kamenik** (Tartu Ülikool) „Vaba aja veetmise rahvuserinevused“
- 15.50 LÕPETAMINE
CLOSING
- 16.00–17.00 **Eesti statistikaseltsi üldkoosolek.** Juhatuse ja presidendi valimine
General meeting of the Estonian Statistical Society. Election of the board members and the president

BALTIC SEMINAR
“LESSONS AND PROSPECTS OF CENSUS”

BALTI SEMINAR
„RAHVALOENDUSE ÕPPETUNNID JA TULEVIKUVAATED“

13.11.2013

Corner Hall of the National Library of Estonia
Eesti Rahvusraamatukogu nurgasaal

Programme
Ajakava

- 9.00 Opening of the Baltic Seminar
 Balti seminari avamine (Tuulikki Sillajõe)
- 9.10 **Diana Beltadze** (Statistics Estonia) “Lessons of Estonian
 Population and Household Census”
- 9.40 **Peteris Vegis** (Statistics Latvia) “Lessons of Latvian Population
 and Household Census”
- 10.10 **Julia Važnevičiūte** (Statistics Lithuania) “Lessons of Lithuanian
 Population and Household Census”
- 10.40 COFFEE BREAK
 KOHVIPAUS
- 11.00 **Ebu Tamm** “Confidentiality problems and methodology used in
 Estonia”
- 11.20 **Ene-Margit Tiit** (Tartu University, Statistics Estonia) “Some
 remarks about the quality of data of Estonian PHC”
- 11.40 **Peteris Vegis** (Statistics Latvia) “Confidentiality problems and
 methodology used in Latvia”
- 11.55 **Julia Važnevičiūte** (Statistics Lithuania) “Confidentiality problems
 and methodology used in Lithuania”
- 12.10 **Eric Schulte Nordholt** “Common problems of confidentiality in
 data intergration”
- 12.50 LUNCH
 LÕUNA
- 13.45 **Danilo Dolenc** “Expertise of register-based census in Slovenia”
- 14.20 **Doris Matteus** “Plans of register-based census in Estonia 2020”
- 15.00 **Free microphone:** What I learned from the census?
 Vaba mikrofon: mida ma rahvaloendusest õppisin?
- 15.50–16.00 Closing the seminar
 Seminari lõpetamine (Diana Beltadze)

DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN COUNTRIES AROUND THE BALTIC SEA IN THE 21ST CENTURY

Ene-Margit Tiit

Statistics Estonia

Introduction

The people living around the Baltic Sea have had tight contacts already for thousands of years. In our history, the sea has been something that connects people as this was the main way of transportation. Our ancestors have traded with each other, abducted and kidnapped wives, struggled with each other and, what is very important, exchanged information and skills. As a result, our cultural traditions are quite similar in spite of the fact that in various time periods we have had very different political systems that have disunited us.

When speaking about the countries around the Baltic Sea, we consider nine countries: three Nordic countries – Denmark, Finland and Sweden; the large countries – Germany, Russia and Poland; and three small Baltic countries – Estonia, Latvia and Lithuania. These countries are seemingly quite different today and they can be grouped in different ways – by geographical principles, by population density, by per capita income etc, and each time we get a different clustering structure.

Our aim is to follow the development of these countries during the last decade (that is the period between the two last censuses). In terms of development directions, but also concerning the problems, we can see that the countries are quite similar. Unfortunately, there are no data about Russia in Eurostat's databases, so in most conclusions we can use the data of 8 countries only.

If we speak about the similarities of the Baltic Sea countries, we will start with the fact that all of them belong to the group of very high human development (in 2013 the rankings are as follows: Germany 5, Sweden 7, Denmark 15, Finland 21, Estonia 33, Poland 39, Lithuania 41, and Latvia 44). The Russian Federation is also quite close, having ranked 55th and belonging to the group of high human development. In all Baltic Sea countries, the education level of the population is very high also compared with the average of the European Union (EU). For example, the share of population having upper secondary education is in all of the Baltic Sea countries about 10% higher than the EU average (74%) and is steadily increasing in most countries; in the case of the women of the Baltic Sea countries the share is 2% higher than in the case of men (in the whole EU, the situation is the opposite).

Although the basic level of the Baltic Sea countries is in many respects quite different, the directions of development are often similar. However, the speed of development might differ, whereby as a rule, the development of countries having a lower basic value is more rapid, so in time the differences should diminish. In some cases, the development of the Baltic Sea countries differs markedly from the development of other EU countries. Regarding social influence, we can see that not all developments that occur in the Baltic Sea countries are positive: some

of them cause serious problems in the society. But also in this case, the feeling that the problem is common helps to fight with its influences.

Age distribution of population in the Baltic Sea countries

Ageing is the common feature in all developed countries and also in the EU and in particular in the Baltic Sea countries.

Fertility and natural increase

One reason why the population in the Baltic Sea countries is ageing is low fertility. That is one of the most crucial processes both in the Baltic Sea countries and in the EU as a whole. Due to low fertility in many Baltic Sea countries, the natural increase has been negative during different time periods. If we regard the 20-year period from the beginning of the 1990s, the curve of the total fertility rate (TFR) in all Baltic Sea countries has a U-shape, starting with a TFR of 1.9 and having the minimum TFR of 1.4 around the millennium. From this time-point the crude birth rate and TFR have somewhat increased, but TFR is still on quite a low level of 1.5–1.6 in most Baltic Sea countries.

Low fertility, especially in the sense of TFR, is causally connected with postponing births and the increasing mothers' age at giving birth. During the period of 2002–2011, the average age of mothers in the Baltic Sea countries has increased by 0.6–2 years, and the change in mothers' age is greater in countries where the TFR is lower.

Marriages and divorces

Traditionally, the birth rate is connected with the marriage rate – the more active people are in marrying and the more of them are married, the higher the birth rate. Also, the dynamics of marrying age and the age of giving birth are highly correlated – postponing marriages means also postponing deliveries.

Nowadays, when a large number (in many Baltic Sea countries up to a half) of children are born out of official wedlock (usually they have cohabiting parents and quite often the marriages will be concluded after the child or children are born), these connections are not prevailing.

Still, it is interesting to mention that in most of the Baltic Sea countries the marriage rate per 1000 residents has increased since 2001 (from 4.7 up to 5.3, on average) and at the end of the period exceeds the EU average by more than 10%. The divorce rate (that is rather high in the Baltic countries in comparison with other EU countries) has increased, too, but less (from 2.5 to 2.7), being 25% higher than the EU average. Hence, it follows that during the last decade the tendencies in family forming are rather positive in the Baltic Sea countries.

Mortality trends and health problems

All mortality indicators in the Baltic Sea countries show a tendency to decrease, but the mortality characteristics, especially in the case of the Baltic Sea area men, are still worse than the EU average. Life expectancy in the Baltic Sea countries

was also lower than the EU average in 2011. The difference is almost 2 years for women and more than 3 years for men.

The situation is better with infant mortality: it has fallen rather rapidly, so since 2009, infant mortality in the Baltic Sea countries was lower than the EU average. In all characteristics, improvement is faster in the countries where the basic value has been lower.

Regarding causes of death, we have data about four of them: suicides, heart problems, cancer and accidents. During the survey period, the fatalities due to all of these causes have fallen significantly (10–30%) in all Baltic Sea countries; nevertheless, in most cases, the level of mortality due to these causes is still higher than the EU average in the Baltic Sea countries. In almost all mortality problems, the Baltic Sea countries can be classified into two groups – the “old” EU members Germany, Denmark, Finland and Sweden; and the “new” ones – Baltic countries and Poland. Almost all mortality problems are more severe in the “new” countries, but there are some exceptions. Poland has a better position than Finland in terms of accidents, suicides and heart problems. Estonia’s position regarding infant mortality is close to that of Nordic countries, and is thus better than that of Germany, Denmark and Poland.

As a general indicator of health problems we will use disability-free life expectancy estimations for people aged 65. During the period of 2005–2011 (it was not calculated earlier in all countries), it has increased in the Baltic Sea countries by one year and has reached the average level of the EU countries.

Migration and foreign-born population

The population size in all of the Baltic Sea countries has changed only by 0.05% in the last decade, much less than in the EU, which has also quite a stable population size when compared with other countries of the world. There are four countries where the population is decreasing – Germany and the Baltic countries; and the same number of countries with an increasing population – Poland and the Nordic countries. The increase consists of two components – natural increase and net migration. In Baltic countries, both components are negative, so the decrease of population has been quite large in 10 years: 6% in Estonia and 16% in Lithuania and Latvia. In Germany, the net migration is positive, hence the share of depopulation is only 0.5%.

Migration has influenced also the composition of population: in Latvia and Estonia, more than 1/6 of the population are foreigners, while in the EU this number is only 4%.

One reason why the population of the Baltic Sea countries is quite stable is that a big share of international migration is connecting the Baltic Sea countries between themselves, using traditional relationships and cultural similarities. For instance, more than half of the stream of internal emigration from Estonia goes to Finland; for Finns the traditional target has been Sweden, and a large number of emigrants from Poland goes to Germany. During their history, all Baltic Sea countries have been both immigration and emigration countries and the reasons

for migration have often been political. Today the reasons are mainly economic and hence the “new” EU countries having a lower economic level are more often emigration countries and the “old” EU countries more often those of immigration.

In spite of the fact that, in general, the population of the Baltic Sea countries does not increase markedly, it is quite mobile and internal migration is rather active. One of the main tendencies is to leave from less attractive areas (Eastern Germany, Northern Finland and Sweden, peripheral areas of the Baltic countries) to more attractive places near big cities. This tendency is somewhat troublesome as it causes empty villages and vacant habitable dwellings. Another tendency is to leave from bigger cities to suburban regions, which is connected with the desire to improve the quality of life in a natural environment.

Conclusions

1. All countries situated around the Baltic Sea have a very high human development index; the population is in general highly educated and has many common traits in their culture and history.
2. The main demographic problem in the Baltic Sea countries is population ageing due to the continuing postponing of births and the low birth rate.
3. In some Baltic Sea countries (especially Baltic countries), mortality is high, including mortality from suicides, accidents and health problems, but the trend is, in general, positive and life expectancy increases more rapidly in the countries where it has been low.
4. A considerable share of international migration in the Baltic Sea countries happens between the Baltic Sea countries themselves, and the population of the Baltic Sea countries altogether has been quite stable during the last decade. Nowadays, among the Baltic Sea countries, the “old” EU countries are immigration countries, the “new” ones – emigration countries. Most of the Baltic Sea countries have a substantial share of foreign population – in Latvia 19%, Estonia 16%, and Germany 9%.
5. In some Baltic Sea countries, internal migration might cause the emptying of less attractive regions, but moving from cities to suburbs, which happens in all Baltic Sea countries, demonstrates the wish and possibilities to improve the residents’ quality of life.

Ene-Margit Tiit has for the main part of her professional life – since 1957 – been a teacher of mathematics at Tartu University (assistant, docent, professor, head of the Chair of Mathematical Statistics and the Institute of Statistics), and is since 1999 professor emerita at Tartu University. She has supervised the Tartu University Family Lab, taken part in various projects on social and medical issues, organised international science conferences, written about 20 books and 500 articles, instructed around 100 students’ diploma, bachelor’s, master’s and doctoral theses. In 1995, Ene-Margit Tiit was elected Honorary Doctor of the University of Helsinki, and she has been awarded the Fourth Class Order of the White Star. Since 2006, professor Tiit has been working at Statistics Estonia, she is the Head of Methodology of the Population and Housing Census.

RESULTS OF THE POPULATION AND HOUSING CENSUS 2011 IN ESTONIA

Diana Beltadze

Statistics Estonia

The census is used to collect data, which enable to obtain a comprehensive overview of the Estonian population, dwellings and living conditions. The goal of the 2011 census was to obtain as detailed information as possible.

The initial census indicators – population figures per counties – were published barely two months after the end of the census, in May 2012. These initial data were later corrected, but the corrections were minor. About 300 tables (in essence, 2–6-dimensional hypercubes) have been published on the website.

In its census, Estonia endeavoured to acquire information vital to the needs of the country, and to adapt the methodology to international arrangements. Both the recommendations of the United Nations and the EU regulations were taken into account. The census included certain non-core topics such as nationality, language, religion etc. There were several reasons for by-passing these topics. Various methods of grouping information were applied using data acquired through the census. Due to great interest in certain topics, specific information was used in a large scope or a somewhat different grouping applied in our country. For example, there is a great interest in data on economic activity.

Every census is a unique source of objective and comprehensive information that is essentially needed for the effective regulation of practically all spheres of social development. This information may provide a possibility for assessing the prospects of developments of a contemporary family in Estonia, and prospects of certain normalisation of population reproduction in the country.

We reached a stage where the population reproduction was characterised by a long life expectancy, low fertility and an ageing population. Based on statistical data accounts from the census, general welfare has not reached all members of the society. Findings from the census data:

1. The younger the children, the more often they live with cohabiting parents (41.3% of children aged less than 3 years, 20.5% of children aged 12–17). The older the children, the more often they live in families of lone parents (16.8% of children aged less than 3 years, 28% of children aged 12–17). The trend of the decay of families: many children are not born in the families of lone parents, but stay living with one parent as a result of the decay of the family.
2. The household structure is constantly changing. The household size has been declining since the 2000 census. As the population ages, more people live in smaller households, increasingly consisting of a single person. At the same time, many young adults, especially men, delay leaving the parental home to found their own household. The proportion of single-person households has also increased as older people have become less likely to live with their children or grandchildren.

3. The change in age structure is of more concern than the change in population size. The age structure of the population in Estonia is becoming older due to an increasing life expectancy and low levels of fertility.
4. The mean age of women at childbirth has increased.

Success in future requires constant and consistent monitoring of the new family building patterns and changes in the structure of households on the local and regional level.

The data collected with the census enable to develop important policies and decisions for society on the basis of the most recent information on the needs of the society.

Comparing our own country's situation with that of other countries will possibly help us to identify other countries that could share some interesting experience from which to learn.

Diana Beltadze works at Statistics Estonia as Project Manager of the Population and Housing Census 2011. She has graduated from Moscow State University with a degree in teaching history and foreign languages. Diana Beltadze has worked as a teacher of history, civics and economy, and as a head teacher. She has been a member of the working group for the Estonian Education Forum. In 2013, the President awarded Diana Beltadze the Fourth Class Order of the White Star for organising the population census.

RESULTS OF THE 2011 POPULATION AND HOUSING CENSUS IN LATVIA AND THEIR USE IN MIGRATION FLOW CALCULATIONS

Peteris Vegis

Deputy Director of the Social Statistics Department, Central Statistical Bureau of Latvia

The Population and Housing Census 2011 data showed that on 1 March 2011, there were 2,070,371 persons residing in Latvia, or 307,000 persons (12.9%) less than counted during the previous Census in 2000. The regions where this decrease was the highest were Latgale (21.1%) and Vidzeme (17.5%). Only in the Pierīga region was there an increase of population by 3.2%.

Children (aged 0–14) accounted for 14.2% of the total population; persons in the working age (15–61) – 64.1%, but persons in the retirement age – 21.7%. Both in Latvia and in all of the regions, the number of retirement-aged people exceeded the number of children. Since 2000, the number of children has decreased by 31.6%, while the number of persons in the working age rose by 12.2%. At the same time, the number of persons in the retirement age increased by 3.2%. The number of families, in comparison with 2000 when there were 624,000 families in Latvia, has reduced by 36,000.

Several interesting phenomena were found when the Census data were prepared for press release. For example, wide discussions in mass media were initiated by the Census information that 62,000 men were living with one or both parents without their own families after the age of 30.

According to the Population and Housing Census results, there were more than 160 ethnicities represented in Latvia. Since the year 2000, the number of representatives of all biggest ethnic groups has decreased. Nevertheless, the share of the main ethnic group – Latvians – increased from 57.7% in 2000 up to 62.1% in 2011. The share of Russians decreased from 29.9% in 2000 to 26.9% in 2011, Byelorussians – from 4.1% to 3.3%, Ukrainians – from 2.7% to 2.2%, Poles – from 2.5% to 2.1% and Lithuanians from 1.4% to 1.2%. The highest share of Latvians was in the Vidzeme region (87.1%) and Kurzeme region (75.8%), but less than a half of the residents were Latvians in the Latgale region – 46.0%, and in Riga – 46.3%. The highest share of Russians was in Riga – 40.2%.

In addition to the Census programme, to get more complete information on which members of the population should not be counted as residents of Latvia, the Central Statistical Bureau of Latvia introduced a short survey for emigrants where their relatives had the possibility to give information about the time when the person left Latvia and to which country he or she went. This information was collected about approximately 50,000 persons.

To get more precise data about the residents of Latvia, different administrative data sources were checked; and only those persons who were in the Population Register, but were not counted during Census activities and were not active according to administrative data were recognized as emigrants. As a result, the number of population on 1 January 2011 was recalculated and approximately 155,000 persons were recognized as unregistered emigrants.

The biggest difference between the Population Register and the recalculated number of residents was in the age group 23–31: more than 14%. The decrease may be explained by difficulties with finding a job in Latvia after studies, forcing young people to leave the country with an aim to find work abroad (economical emigration). The fact was confirmed by the employment statistics indicators, because the unemployment rate of the 20–29 age group exceeded the average of the country.

The micro data of the Population and Housing Census 2011 were used in the development of the logistic regression model. The status of residence recorded in the census data was used as an independent variable and the variables derived from administrative data were used as dependent variables in the model. The aim of the model is to predict the probability of being a resident for each individual. The developed model has been used for the production of demographic statistics for 2012 and 2013. It is planned to continue the usage of the model also for the production of demographic statistics for following periods.

The micro data of the Population and Housing Census 2011 combined with the data from the Population Register are used to determine the place of residence for the residents of Latvia (at the territorial unit level). It allows to produce demographic statistics by geographic location and to estimate internal migration.

Using the new method enables trustworthy estimations on the aforementioned distribution of the population and the calculation of long-term international migration, but to determine the aggregated flows of immigration and emigration, it is necessary to use additional sources of information.

For the calculations of migration flow, information from other countries – Germany, Spain, Finland, Norway, Denmark, and the Netherlands – on immigration from Latvia was used. In the case of the UK, information about the quantity of newly created social security numbers was included (this only showed a trend in the system registers due to the fact that those going to the UK for a shorter period of time than one year have also been registered). Comparing the results of the conversion of the 2000s with the aggregate mirror statistics of 2010, similar results were obtained. Consequently, it is assumed that the conversion gives sufficiently accurate data.

The vision for the next census in Latvia – Population and Housing Census 2021– is that it will be based completely on administrative data. The required work was started in 2012 with the the Ministry of Economics establishing an inter-ministerial (inter-institutional) working group to work out timely proposals for particular actions and indicative funding to improve the availability, completeness and quality of administrative data.

The informative report was prepared and presented to the Cabinet of Ministers of Latvia in April 2013. The main proposed activities are:

- a) Creation and maintenance of an administrative data warehouse for Social statistics (2014–2021);

- b) Census 2021 preparation and organization, using only administrative data (2016–2023);
- c) Micro Census (in 2016, the possibility to organize it every 2nd or 3rd year afterwards will be evaluated) to assess the accuracy of annual population estimates (on the basis of administrative data) and to assess the quality of administrative data;
- d) Improvement of the State Address Register and the Real Estate State Cadastre Information System (2014–2021);
- e) Improvement of the Education Register (2014–2015);
- f) Ensuring the availability of administrative data on the occupation of employees (2013–2015).

The working group has to continue its work, developing a detailed plan for the preparation and organisation of the 2021 Census, monitor its implementation, and submit an informative report on the results to the Cabinet of Ministers once a year by October 1 (starting from 2014).

***Peteris Vegis** graduated from the University of Latvia as an economist in 1985. Since 1985, Peteris Vegis has been working in the Central Statistical Bureau of Latvia (CSB) in areas of building and construction statistics, environmental and forestry statistics, agriculture statistics, and population and housing census. Peteris was a project manager in different PHARE projects on environmental and agricultural statistics. He took part in different interinstitutional working groups on different items regarding environmental and agricultural policy. He was involved in the preparation of different environmental and agricultural reports and data publications. In 1998, Peteris was seconded as an expert on agriculture statistics to work in the OECD for 4 months, and in 2003, he was seconded as a national expert to work in the Statistical Office of the European Communities EUROSTAT for 4 years. In April 2007, Mr Vegis was nominated as Deputy Director of the Social Statistics Department of the CSB with the main responsibility to organize the 2011 Population and Housing Census in Latvia. He took part in the preparation of national and EU legislation on the Population and Housing Census. Peteris was a member of an interinstitutional working group preparing the 2011 Census in Latvia, took part in Eurostat and UNECE Census working groups. He is a member of interinstitutional working group to improve the preparation for the 2021 Census in Latvia, and a member of the Association of Statisticians of Latvia.*

POPULATION AGEING IN LITHUANIA

Julija Važnevičiūtė

Statistics Lithuania

One of the most essential demographic phenomena in the 21st century is population ageing. Due to this process, the proportion of the working-age population is shrinking, while the number of retired people is growing. A low birth rate, higher life expectancy and emigration are transforming the Lithuanian population age pyramid. The above-mentioned reasons will impact the economic, social and political situation in the country.

The 2011 Population and Housing Census data give us the possibility to follow the changes in the population's age structure during the past decade. The presentation gives an overview of the demographic factors of ageing such as fertility, mortality and the speed of population ageing. In recent years, a decline in fertility and a raised life expectancy resulted in a decreasing proportion of young people in the total population of Lithuania. Moreover, the labour force participation and educational attainment of older people can significantly affect their well-being. Hence, the presentation will also deal with the main socioeconomic indicators of the older population.

The presentation will try to answer the following main questions: how did the Lithuanian population structure change between the last censuses? Which are the most shifted population age groups? What are the main characteristics of the older population? How could population ageing influence the entire society, and is there a reason to worry?

Julija Važnevičiūtė started to work at Statistics Lithuania after her Master studies in statistical methods in finance and economics at the Vilnius Gediminas Technical University. Julija has been working at Statistics Lithuania for more than five years. During that period, she has had an opportunity to work in several different fields of statistics. She started in the Division of Internal Trade Statistics and continued in the Division of Demographic and Migration Statistics. After that Julija worked in the Division of Employment Statistics as Leader of the Labour Force Survey. Currently, she is Deputy Head of the Division of Population Censuses and Survey Organization.

CHANGING FAMILY PATTERNS, GENDER ROLES IN TRANSITION AND SUSTAINABLE SOCIETIES(?)

Livia Sz. Oláh

Stockholm University

Europe is facing a demographic challenge based on the conjuncture of low fertility, population ageing and shrinking labour force that in the long run jeopardises economic growth and sustainable development. The current situation is the outcome of major changes in family patterns of the past decades, indicating that people increasingly refrain from long-term commitments with respect to partnership formation and childbearing. Yet, there is a considerable diversity in the extent of and the pace at which the new patterns emerged across Europe, resulting in a previously unprecedented diversity of family forms, relationships and life courses in different societies. Changes in family patterns have been paralleled by a transition of gender roles, especially by women's increasing educational attainment and labour force participation promoting the dual-earner family model. More recently, expectations towards men to more actively engage in family life by sharing domestic tasks and care responsibilities with their female partners have triggered changes in men's role, but this seems to be a prolonged process compared to the transformation of women's role. In addition, family patterns and fertility are greatly affected by the macro-level conditions of labour market structures and opportunities for individuals (women and men alike), and the institutional and policy settings of different countries. This complex interplay impacting on future trends of family changes, their compatibility or lack of it to existing policies, and the challenges this means for future policy-making are in the core of a recently launched large-scale integrative project in the Seventh Framework Programme, called "FamiliesAndSocieties - Changing families and sustainable societies: Policy contexts and diversity over the life course and across generations". As Project Coordinator of this project, I will also present the main features and challenges in our research, and the ways we seek to extend the knowledge-base of policy-making to promote well-being, inclusion and sustainable societal development among families in Europe.

Livia Sz. Oláh is Associate Professor of Demography at the Department of Sociology, Stockholm University, with expertise also in law and political science, comparative welfare state research and gender studies. She is the Project coordinator of FamiliesAndSocieties ("Changing Families and Sustainable Societies: Policy contexts and diversity over the life course and across generations"), a large-scale integrating project in the Seventh Framework Programme (Feb. 2013 – Jan. 2017). Livia Sz. Oláh is also the Principal Investigator of the Swedish part of the international comparative project "Explaining very low fertility in postindustrial societies", financed by Riksbankens Jubileumsfond. Her main research interests are: family demography in comparative perspective, policy impacts on fertility and partnership dissolution, and the interplay of family patterns and societal and familial gender relations. Livia Sz. Oláh has published in high-quality international journals, in addition to chapters in a number of edited volumes. She is also the first editor (as well as a contributor) of a new book Childbearing, Women's Employment and Work-Life Balance Policies in Contemporary Europe, published by Palgrave Macmillan in September 2013.

DOES FAMILY POLICY INFLUENCE FERTILITY?

Mare Ainsaar

Tartu University

Most of the developed countries in the world support families with children, whereas the amount of benefits, the target groups and allocation rules are substantially different. Some countries see family policy as a tool for fertility policy, others as a child poverty reduction measure or an opportunity to promote gender equality and family well-being. Also the outcomes of policies are different. Family policy incentives usually reallocate economic incentives, time or services (day care) in favour of families with children. Although family policy measures have not always been directed to influence the fertility (Wennemo 1994), these efforts work in line with theories about factors that support fertility (McDonald 2002). So we assume that fertility behaviour is a product of individual partnership behaviour, the influence of society and family policy interaction, mediated with life satisfaction.

The aim of the presentation is to analyse the interaction between country-level fertility rates and different childbearing environments in Europe. A large set of indicators of family policy, social norms about children and the level of wealth are used to describe the child-raising environment. The analyses concentrate on the comparison of 20 European countries during the last ten years, and on regional differences in Estonia. Analyses of changes in well-being during the recent economic recession will be conducted, and the key factors of higher well-being of families with children will be briefly demonstrated.

Results demonstrate that

1. Simple correlation of total fertility rate (TFR) does not have results with family-level benefits indicators and child poverty level. It correlates with general country-level family support indicators like GDP market prices per inhabitant, the share of family and child benefits from the GDP, and family benefits per inhabitant. TFR is also correlated with the wished number of children, non-pronatalist family policy rhetoric and a smaller gap between the wished and real fertility. The wished number of children seems to be the most powerful predictor of fertility. A smaller gap between wishes and reality can be observed in countries with pronatalist rhetoric and a lower level of country wealth. However, many countries seem to demonstrate their particular character and do not fit into the linear interaction trends. The presentation briefly discusses the reasons behind “countries that do not fit”.
2. In Estonia, we find a positive link between local-level family benefits per child and the fertility indicator per woman in a fertile age in some years, but not in all years.
3. In many countries, the presence of children in a household raises the life satisfaction of the parents. This link remained important even during the

years of economic austerity. Also, the general wealth level seems to contribute to the life satisfaction level of families with children.

The ideological demand for children and the rise in the country's wealth does not guarantee a rise in life satisfaction for families with children.

***Mare Ainsaar** is Senior Researcher at the Institute of Sociology and Social Policy of Tartu University. She has a PhD in Social Sciences from Turku University, and worked as a lecturer and researcher at Tartu, Turku and Münster universities, and as an adviser to three Ministers of Population Affairs. For professional development, she has also been linked with Oxford, Central European and Stockholm universities. She is the author of several research articles. Her main research areas in the last years have been family policy, family behaviour, comparative social studies and life satisfaction surveys. Mare Ainsaar coordinates the organisation of the European Social Survey in Estonia (www.ess.ut.ee). The survey belongs to the projects of international science as well as the projects of the Estonian science infrastructure.*

ASSOCIATION BETWEEN SECOND BIRTHS AND EDUCATION IN EUROPE: EVIDENCE BASED ON THE EU-SILC

TEISESSÜNNI JA HARIDUSTASEME SEOS EUROOPAS: VÖRDLEVALALÜÜS EU-SILC ANDMETE PÕHJAL

Martin Klesment, Allan Puur

Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut

Ettekanne käsitleb haridustaseme ja teisessünni vahelist seost Euroopa erinevates piirkondades. Nüüdisaegse madala sündimuse oludes on teise (ja kolmanda) lapse sünd üks peamine rahvastikutaastet kujundav element, mille kujundatud on suur osa tänapäeval Euroopas täheldatavatest sündimuse erisustest. Teisessünni ja haridustaseme seos pakub sel taustal mitmel põhjusel suurt teaduslikku huvi. Ühest küljest aitab erineva haridustasemega rahvastikurühmade võrdlemine mõista sündimust mõjutavate tegurite toimimist. Teisalt annab selle seose tundmine võimaluse hinnata mõju, mida avaldavad rahvastiktaastele hariduskoostise muutused. Kõrgharitud nähakse selles kontekstis tihti eeskäijatena, kes uusi käitumismalle esimestena omaks võtavad ja teistele rahvastikurühmadele sellega teed näitavad.

Varasemad uurimused teisessünni ja haridustaseme seose kohta on olnud valdavalt riigipõhised ja käsitletud riike ühekaupa. Neis uurimustes varieerub järgmine seos märkimisväärselt: mitmetes riikides on naiste haridustase teisessünni intensiivsusega positiivselt seotud, teistes on aga leitud ka negatiivset või statistiliselt ebaolulist seost. Riigi-uuringute suhteliselt suurele hulgale vaatamata on neist mitmel põhjusel (eri piirkondade ebaühtlane kaetus, erinevad rahvastikukogumid, muutujad ja meetodid) raske tuletada Euroopat tervikuna hõlmavat üldpilti. Käesolev analüüs püüab seda lünka teatud määral täita ja analüüsida võrdlevalt teisessünni hariduserisust Euroopa suuremates piirkondades.

Andmeallikana on kasutatud EL-i elanikkonna tulude ja elamistingimuste uuringut (EU Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC). Andmed pärinevad aastatest 2005 ja 2011 ning hõlmavad 29 riiki. Kuna EU-SILC ei ole demograafiline uuring (selles puudub teave vastajate laste arvu kohta), on töös rakendatud kaudset meetodit ning tuletatud kuni 40-aastaste naiste sündimuslood küsitlusetke leibkonnakoostise põhjal. Saadud andmete usaldusväärsust on kontrollitud summaarse sündimuskordaja võrdlemise teel Eurostati sündimusanalüüsiga. Erinevalt varasematest keskendub käesolev töö suuremate geograafiliste regioonide võrdlemisele. Euroopa on jaotatud neljaks regiooniks ning üheksaks alaregiooniks. Meetodina on kasutatud regioonipõhist ühetasandilist ning riigipõhist mitmetasandilist sündimusloolist modelleerimist. Tähelepanu on pööratud nii esmassünni vanusest kui partneri haridusest tulenevatele hinnangute moonutustele.

Ettekandes näitame, kuidas varieerub hariduse ja teisessünni seose suund ja statistiline olulisus Euroopa erinevates piirkondades. Tulemused kinnitavad põhijoontes varasemate riigi-uuringute andmeid, mis on näidanud positiivset

seost Lääne- ja Põhja-Euroopas ning puuduvat või negatiivset seost Ida-Euroopas. Esineb ka U-kujulist seost, mille puhul iseloomustab madalaim teisesünni risk keskmise haridustasemega naisi. Mitmetasandilise modelleerimise tulemus on kooskõlas regioonipõhise analüüsi tulemustega, kuid kajastab detailsemalt teisesünni ja hariduse seost riikide tasemel.

Tehtud analüüsi põhijäreldus on see, et hariduse seos sündimusega pole nüüdis-Euroopas kaugeltki ühenäoline, vaid varieerub tunduvalt suurte geograafiliste regioonide vahel. Selle tulemuse tähtsus seisneb asjaolus, et uuritud seose laadi on kujundanud piirkondade ühiskondlik kontekst, st tööturg, perepoliitika, hariduspoliitika jt sarnased. Edasine analüüs püüabki siduda teisesünni hariduserisuse mitmesuguste konteksti kirjeldavate tunnustega, et mõista erinevuste põhjusi nüüdis-Euroopa riikide ja piirkondade sündimustasemes.

Ettekande aluseks olev analüüs on valminud EL 7RP projekti nr 320116 “Families and Societies” ja HTM sihtteema SF0130018s11 toel.

***Martin Klesment** (PhD) on Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituudi vanemteadur. Peamised uurimisvaldkonnad on sündimus ja selle sotsiaalmajanduslikud seosed, majandusliku heaolu näitajad Eesti lähiajalos.*

***Allan Puur** (PhD) on Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituudi juhtivateadur. Tema peamine uurimisvaldkond on Eesti rahvastikuareng, viimaste aastate teadustöö on keskendunud sündimusele ja peremoodustusele (teise demograafilise ülemineku ilmingud, ajastusmõju, rahvastikuprotsesside pikaajaline järjepidevus). Tegeleb samuti rahvastikuteaduse taristu arendamise ja andmeloomega.*

CENSUS STATISTICS ON HOUSEHOLDS AND FAMILIES: TOWARDS BETTER INTERNATIONAL COMPARABILITY

Andres Vikat

United Nations Economic Commission for Europe

Information on households is important for many areas of public policy. Additionally, the household defines an economic or consumption unit on which many statistical indicators are based and it is a sampling and analysis unit in many surveys. At the same time, its definition varies across countries, including among the EU members, and even across the surveys that are harmonised on the EU level. Population censuses provide the key benchmark information on households, guided by the census recommendations of the Conference of European Statisticians, which aim at consistent and internationally comparable estimates. In the 2010 round, 54 out of 56 countries in the region of the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) have carried out or are in the process of taking a population census (up from 48 in the 2000 round).

The presentation describes the compliance with key recommendations on measuring households and families in the UNECE region, illustrates the main trends in household structures over the last ten years with census data from selected countries, and outlines related developments of the census recommendations for the 2020 round.

The UNECE survey of the 2010 round of censuses revealed that 37 countries (including Estonia) were able to identify the household using the recommended housekeeping unit concept whereas most of the countries that base their census on registers are bound to use the dwelling unit concept. The difference in the definition can particularly influence census estimates of certain household types, such as one-person households.

With only a few exceptions, the censuses in the UNECE region followed the recommended definitions of the family nucleus, child and couple (four, three and five exceptions, respectively). While data on three-generation households can be produced from the majority of censuses in the UNECE region – 35 (including Estonia), other specific family forms are not covered that well. Reconstituted families can be distinguished in 26 UNECE countries (up from 17 in the 2000 round) and same-sex partners in 24 countries (both figures include Estonia). A recurrent issue in tabulating households by type is the recommended distinction between households with and without children under 25. Several countries (as did Estonia) used the age 18 or the criterion of dependence instead.

In Europe, long-term trends in household structures include the decline of the household size and an increase in one-person households and cohabiting couples. The presentation illustrates some of these trends using data from the 2000 and 2010 rounds of censuses in Estonia and selected European countries.

In preparation for the 2020 round of censuses, the following issues have been raised in relation to households and families: the need to strengthen the recommendations to measure reconstituted families and same-sex couples, the

need to distinguish consensual unions from registered partnerships and the need to distinguish the population living in semi-independent housing as a separate category.

Andres Vikat works at the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) where he is currently Head of Social and Demographic Statistics. The work under his responsibility includes the development of guidelines on statistical methodology, building national statistical capacities and disseminating comparable statistical data on UNECE countries. As Head of the UNECE Population Unit until 2010, he was leading the pan-European Generations and Gender Programme of data collection and research, and the implementation of the United Nations policy framework on ageing in the UNECE region. Andres has held teaching and research positions at the Universities of Helsinki, Tampere and Stockholm and at the Max Planck Institute for Demographic Research where he led a research group on fertility and family dynamics. In the 1990s, he was active as a researcher in his native Estonia and participated in restoring the production of population statistics at Statistics Estonia. Andres Vikat holds a PhD in Social Sciences from the University of Helsinki from 1994.

FINNO-UGRIC POPULATION TRENDS IN RUSSIA

Seppo Lallukka

The ethnic groups belonging to the Finno-Ugric (or, more broadly, Uralic) linguistic community constitute a loose conglomeration with their home areas scattered over a huge territory stretching from Northern and Central Europe to Siberia. Today, the total number of people belonging to one Finno-Ugric group or another is about 25 million. Within this group, the largest individual nationalities are Hungarians (c. 14 million), Finns (c. 6.5 million), and Estonians (c. 1.1 million).

In the Russian Federation, the 2010 census identified twenty ethnic peoples belonging to the Finno-Ugric group. Together, these people totalled 2.4 million and accounted for 1.7% of the Federation's total population. The presentation is devoted to these minority nationalities.

The demographic and linguistic erosion of these Finno-Ugric minorities are phenomena with roots dating back to the Soviet and pre-Soviet periods. Nevertheless, taken as a whole, the Finno-Ugric community in Russia experienced a slight population growth up to the end of the Soviet era. The composite figures, however, hide conspicuous variations because even some of the larger groups experienced striking decline. Thus, for instance, the Mordvin and Karelian populations have been in constant decline since the 1930s.

The demographic scene of the post-Soviet Russian Federation is characterised by population losses stemming mainly from rising mortality and falling fertility. Even compared with the Federation's general population decline, most of the Finno-Ugric groups show dramatic decline rates. Moreover, the data for the 2002–2010 intercensal period demonstrate that the erosion of these minorities has markedly accelerated. Somewhat paradoxically, some indigenous peoples in the North deviate from this overall trend by showing rapid growth.

Against the backdrop of country-wide population trends, the presentation attempts to offer an outline of the demographic development of Russia's Finno-Ugric populations during the late Soviet period and in the first post-Soviet decades. Inasmuch as their stagnating and declining population trends are largely results of assimilation, considerable attention is devoted to this factor – in addition to fertility and mortality. The presentation also attempts to give some quantitative estimates of the assimilation losses and to discuss their social and cultural background. Finally, the discussion includes comments on the northern “anomaly”, that is, the fact that certain indigenous groups of the North have in recent decades exhibited considerable population growth.

Seppo Lallukka has a PhD in social sciences (Helsinki, 1990) and he has worked as Head of the Institute for Russian and East European Studies in Helsinki. Though retired since December 2007, he has remained active in the field of research. His areas of interest are demography, ethnosociology and Finno-Ugric peoples of Russia. Seppo Lallukka was Chairman of the Advisory Committee of the Finnish Kindred Peoples Program. He was nominated a member of the Academy of Humanities (St. Petersburg, 1996) and received an outstanding dissertation award (University of Helsinki, 1991). He has written a number of books on East-Finnic minorities.

ETHNIC GROUPS AND DECREASE IN POPULATION: ANALYSING 2001 AND 2011 LITHUANIAN CENSUS DATA

Vita Petrušauskaitė

Vilnius University

In the last ten years, the size of the Russian ethnic group in Lithuania has decreased by 20% – the decrease is significantly higher than that of the general population (13%) and the ethnic Lithuanian group (12%). The decrease in the Polish ethnic group (second largest) was lower than that in the general population: in 2011 the number of residents who declared Polish ethnicity was only 8.5% lower than in 2001. During the presentation, several reasons for such differences are discussed, including different migration patterns and processes of assimilation within ethnic groups. The newest available statistical data on ethnic groups are reviewed and complemented with the recent research data on ethnic groups in Lithuania.

Vita Petrušauskaitė is Junior Researcher at the Lithuanian Social Research Centre and a doctoral student in sociology at Vilnius University. She has a Bachelor's degree in political science and a Master's degree in social anthropology (sociology) from Vytautas Magnus University, and a Master's degree in sociology from the New School for Social Research (New York, USA). Vita Petrušauskaitė has studied in the Central European University and Lund University in Sweden. Her research interests are the reproduction of social structure in education; Roma studies, social focus; theories of sociology, social anthropology; social housing, and the connection of social sciences and architecture.

EMIGRATION TRENDS IN ESTONIA

EESTIST VÄLJARÄNNE

Tiit Tammaru

Tartu Ülikooli geograafia osakond

Kolmest rahvastiku alusprotsessist – sündimus, suremus ja ränne – on just ränne viimase pooleteise sajandi vältel mõjutanud Eesti rahvastiku arvu ja koosseisu kõige enam. Teiste Euroopa riikide võrdluspeeglis on Eesti koos Lätiga rände osas üleplatsimängija. Nõukogude ajal eristus Eesti suure sisserände poolest, pärast iseseisvuse taastamist aga väljarände poolest. Välisrändes tõi Eesti iseseisvuse taastamine kaasa ulatusliku tagasirände peamiselt Venemaale 1990. aastate alguses.

Jäägimeetodit (rahvaarvude erinevusest loomuliku iibe mahaarvamine) kasutades ilmneb, et muust rahvusest inimeste arv kahanes 1989. ja 2000. aasta rahvaloenduse vahel rände tulemusel enam kui 140 000 võrra, samas kui eestlaste rändesaldo oli jäägimeetodil negatiivne 10 000 inimese võrra. Erinevalt 1990. aastatest oli 2000. ja 2011. aasta loenduse vaheline muude rahvuste rahvastikukadu negatiivse rändesaldo tõttu oluliselt väiksem (enam kui 28 000), eestlastel aga mõnevõrra suurem (enam kui 16 000). Arvestades, et eestlasi on Eesti rahvastikus ligi 70%, näitavad toodud andmed muude rahvusrühmade 3,4 korda suuremat väljarände intensiivsust võrreldes eestlastega. Seega põhjustab nõukogude aja suur sisseränne Eestisse tänapäeva Eestist suurt väljarännet, mille tulemusel on eestlaste osatähtsus kogurahvastikus viimase 25 aasta jooksul pidevalt kasvanud.

Kui jätta kõrvale venelaste ja muude rahvuste esindajate tagasiränne oma ajaloolisele kodumaale 1990. aastatel, on viimase kahe aastakümne jooksul Eestist lahutatud peamiselt Euroopa riikidesse. Selles rändes võib omakorda eristada kahte suuremat lainet. Esimene toimus 1990. aastate alguses ning oli osa toleaeagsest ida-lääs etnilisest rändest, mis raudse eesriide langemise järel Euroopas aset leidis. Sel ajajärgul algas Eestist esimest korda ajaloos ulatuslik ränne Soome (Eesti taasiseseisvumise hetkel praktiliselt ei elanud Soomes eestlasi rahvastikurühmana) ning lahkujate seas oli palju ingerisoomlasi, keda Soome käsitles etniliste tagasirändajatena. Teine ja suurem väljarände laine sai alguse Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga (EL) ning see väljaränne on hoogustunud alates 2008. aastal alanud majanduskriisist.

Praeguse väljarände Eestist on põhjustanud mitmed, põhiliselt demograafilised, majanduslikud ja haridusega seotud tegurid. 2000. aastatel jõudsid peamisse rändeikka 1980. aastatel sündinud suurearvulised põlvkonnad. Sündimus oli 1980. aastatel kõrge nii Eestis kui kõikjal Ida-Euroopas. Suure väljarände potentsiaali olemasolu Ida-Euroopas on olulisimaid ida-lääs rände põhjuseid tänapäeva Euroopas. Nõukogude ajast pärit elatustaseme mahajäämusele lisandus 2004. aastal EL-iga ühinemine ja järkjärguline EL-i vanade liikmesriikide tööturgude avanemine ning alates 2008. aastast majanduskriisi mõju, mis tabas

Eestit tunduvat valusamini kui Soomet ja teisi Eestist väljarände sihtriike. EL-i vaba tööturg on vähendanud väljarände barjääre ning nii on väljaränne jõudsalt kasvanud ka madalama kvalifikatsiooniga ning ääremaal elavate inimeste seas. Lisaks on kiiresti kasvamas õpingutega seotud väljaränne.

Esimest kahte tegurit (demograafilised, majanduslikud) vaadates tekib küsimus: kas Eesti on jõudmas rändepöördepunkti? 1980. aastate suurtele sünnipõlvkondadele on järgnenud poole väiksemad 1990. aastate sünnipõlvkonnad, kes on praegu jõudmas peamisse rändeikka. Ka elatustaseme erinevus Eesti ja väljarände sihtriikide vahel väheneb, kuigi aeglasemalt, kui me seda soovime. Nii on põhjust asuda põhjalikumalt analüüsima ka väljarände varjus aasta aastalt kasvavat tagasi- ja sisserännet Eestisse.

Tiit Tammaru on Tartu Ülikooli rahvastiku- ja linnageograafia professor. Tema peamine uurimisvaldkond on rahvastikuränne ning sellega seotud allteemad: väljaränne ja Eesti diasporaa muutus ajas ja ruumis; linnastumine, eeslinnastumine/valglinnastumine ja vastulinnastumine; eluasemetingimused, naabruskondade muutumine ja segregatsioon. Ühtlasi on ta uurinud rände, rahvusrühmade ruumilise paiknemise ja lõimumise omavahelisi seoseid.

OPPORTUNITIES AND CHALLENGES OF REGISTER-BASED CENSUS: OBSERVATIONS FROM THE METHODOLOGY DEVELOPMENT PROJECT FOR THE 2020 CENSUS IN ESTONIA

REGISTRIPÕHISE RAHVA JA ELURUUMIDE LOENDUSE VÕIMALUSED JA VÄLJAKUTSED: TÄHELEPANEKUID EESTI 2020. AASTA LOENDUSE METOODIKAPROJEKTIST

Luule Sakkeus, Allan Puur

Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut

Ettekanne käsitleb rahva ja eluruumide loenduse registripõhiselt korraldamise võimalusi ja takistusi.

Kuigi ühiskond pidevalt ulatuslikult muutub, on loendused üks peamine riigistatistika ja teadmispõhise riigijuhtimise teabeallikas. Loenduste põhimõtted kujundati välja juba 19. sajandil ning need on asjakohased ja rakendatavad ka tänapäeval. Samas otsitakse viimastel aastakümnetel intensiivselt võimalusi loenduste korralduse ajakohastamiseks. Otsinguid ajendab ühiskonnamuutuste kiirenemine, mistõttu kogutud teabel on kalduvus kiiremini aeguda kui minevikus. Teisalt kannustab uusi lahendusi leidma ka püüe kokku hoida loenduste korraldamisega seotud suuri kulusid.

Kirjanduses võib leida mitmesuguseid traditsioonilise loenduse alternatiive. Kõige varasemaks kulude ja vastamiskoormuse vähendamise mooduseks võib pidada loendusprogrammi kahestamist. Selle puhul vastab põhjalikule küsimustikule vaid suhteliselt väike osa (kuni 25%) loendatavatest. Ülejäänute kohta kogutakse vähem üksikasjalikku informatsiooni. Prantsusmaa läks alates 2005. aastast üle nn roteeruvale loendusele, mis tähendab sisuliselt loobumist põhimõttest hõlmata kogu rahvastik ühe ajamomendi seisuga. Läänemere piirkonda, täpsemalt Põhjala riike, võib pidada kõige edukamaks traditsioonilise loenduse kolmanda alternatiivi – registripõhise loenduse arendamisel. Täielikult registripõhise loenduseni jõudis esimesena Taani 1981. aastal. Järgnesid Soome 1990. aastal ning Island, Norra ja Rootsi 2011. aastal.

Statistikaamet algatas 2010. aastal projekti, mille eesmärk oli registripõhiseks rahva ja eluruumide loenduseks (REGREL) valmisoleku hindamine, loenduse vajadustest lähtuv registrite olukorra analüüs ning esialgse metoodika väljatöötamine, mille alusel oleks võimalik korraldada registripõhise loenduse katsetus. Projekti vedas TLÜ Eesti Demograafia Instituut koos teaduspartneritega mitmest teadusasutusest ja konsultatsioonifirmaga Ernst & Baltic AS. 2013. aasta augustis lõppenud projektile annab kaalu tehtud töö ulatus – projekt hõlmas kõiki tunnuseid, mille kohta on loendusandmete kogumine Euroopa Liidu riikidele kohustuslik. Kokku analüüsiti selle moodustamise võimalusi registriteabe alusel, sealhulgas täismahulisi registriväljavõtteid kasutades ning osa tunnuste puhul tulemusi 2011. aasta küsitlusloendusel kogutud teabega isikupõhiselt võrreldes. Projekti raames töötati välja hulk soovitusi registrite täiendamiseks ja täiendavate analüüside tegemiseks.

Ettekanne esimeses osas räägitakse registripõhise loenduse eelistest, mille kõrval pööratakse tähelepanu ka piirangutele võrreldes traditsioonilise küsitlusloendusega. Teises osas tutvustatakse valikut REGREL-i meetodikaprojekti olulisematest tulemustest ning samme, mis võimaldaksid Eestis registreeritud teavet loenduse ja statistika vajadusteks senisest laialdasemalt kasutada. Ühe põhijäreldusena osutatakse ettekanne vajadusele tihedama ametkondadevahelise koostöö ning kodanikuühiskonna kaasamise järele registripõhise andmekorralduse arendamisse.

Luule Sakkeus (PhD) on Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituudi vanemteadur ja direktor. Põhiline uurimisvaldkond on Eesti rahvastikuareng, praegune teadustöö keskendub peamiselt rahvastiku vananemisele ja tervisele. Alates 2010. aastast koordineerib rahvusvahelise SHARE uuringu korraldamist Eestis, tegeleb samuti riigi andmekorralduse arendamisega.

Allan Puur (PhD) on Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituudi juhtivateadur. Tema peamine uurimisvaldkond on Eesti rahvastikuareng, viimaste aastate teadustöö on keskendunud sündimusele ja peremoodustusele (teise demograafilise ülemineku ilmingud, ajastusmõju, rahvastikuprotsesside pikaajaline järjepidevus). Tegeleb samuti rahvastikuteaduse taristu arendamise ja andmeloomega.

RAHVASTIKUSTATISTIKA KASUTAMISEST POLIITILISTE OTSUSTE KUJUNDAMISEL

Liisa-Ly Pakosta

Riigikogu liige (IRL)

Iga ettepaneku või otsuse selgitustes on normitehnika kohaselt kohustuslik esitada ka otsuse vajalikkuse põhjendused ning eeldatavad mõjud. Eraldi on nõutud kõikidel juhtudel ka otsuse, seadusemuudatuse või määruse demograafiliste mõjude hindamist. Seega peaks alati kirjas olema, kas kavandataval puudub mõju demograafilistele protsessidele üldse või on teatud puutumus siiski olemas, ning kui on, siis keda mõjutavalt ja eeldatavasti milliste tulemustega. Praktikast leiame selle normitehnika punkti täitmist ülimalt harva ja isegi valdkonna eest vastutavad ametnikud või vastavas teemas ettepanekuid esitavad poliitikud kipuvad lahtrit täitma vaid soolise võrdõiguslikkuse küsimusele keskendudes ja sedagi harva. Talupojamõistus ütleb, et mõjude hindamise äranäitamine aitab ära hoida või leevendada negatiivseid mõjusid ning võimendada või laiemalt kättesaadavaks muuta positiivseid mõjusid.

Ettekanne keskendub sellele, miks on sellegipoolest praktikast nõutava demograafilise mõjudehinnangu kasutamine nõnda haruharv ja mida saaks teha olukorra parandamiseks.

Vaatluse alla tulevad küsimused, nagu:

Millal on ja millal ei ole statistikast abi igapäevaste rahvastiku arvukust ja paiknemist puudutavate poliitikaotsuste tegemisel? Millisest statistikast oleks kasu?

Statistiline keskmine – kas kohustus või õigus kodaniku või ettevõtja jaoks? Aga mida teha Gaussi kõveratega?

Rahvastikuprotsesside pikaajalisus muudab andmete kasutamise 4-aastalises tsüklis keeruliseks. Kuidas sellest üle saada?

Poliitilised väärtushinnangud ja statistiline tegelikkus – kuidas sellest lõhest üle saada ja kas sellest oleks üleüldse tarviski üle saada?

Konkreetsed näited, mida Liisa Pakosta kasutab:

- Debatt lastele valimisõiguse andmise üle;
- Suur rahvastikupildi erinevus Tallinnas, kui võrrelda rahvaloenduse ja elanikeregistri andmeid;
- Esimese lapse sündide aeglustumine ja poliitikameetmed;
- Eakate tööhõive ja majandusliku olukorra hindamine;
- Keskmiste esitlemine haridusstatistikas;
- Erineva taustsüsteemiga riikide peredele mõeldud toetusmeetmete võrdlus või võrdlematus;

- Vajaduspõhised õppetoetused ja sihtrühma määratlemine;
- Õpilaste ja lasteaiakohtade arvu prognoosimine koolikohtade ja lasteaiakohtade vajaliku arvu hindamiseks.

Liisa-Ly Pakosta on teist koosseisu Riigikogu liige ja IRL-i demograafiatoimkonna esimees. Ta on viie lapse ema ja omab varasemat töökogemust nii avalikus kui ka erasektoris. Ta on kohaliku kogukonnaliikumise aktivist. Omandanud Tartu Ülikoolis nii õpetaja kui ka etnoloogi elukutse, on tema huvi nii poliitikaotsuste kvaliteedi parendamine kui ka tihedam koostöö ekspertide, teadlaste ja asjatundjatega. Asjatundjate hulka arvab ta kõhklematult ka teemaga vahetult kokku puutunud inimeste arvamused ja seda täiesti sõltumata viimaste akadeemilisest staažist.

LEIBKONDADE ARENG EESTIS 2000. JA 2011. AASTA RAHVA JA ELURUUMIDE LOENDUSE ANDMETEL

Jaanus Heinsar

Statistikaamet

Ettekanne kirjeldab leibkondade arengut viimase kahe rahva ja eluruumide loenduse valguses. Antakse ülevaade leibkondade hetkeseisust ning põhinäitajatest. Ettekandes tuuakse esile, millised muutused ja trendid on aset leidnud Eesti leibkondade arengus. Samuti käsitletakse leibkonna ja perekonna erinevusi.

Lähemalt vaadeldakse erinevaid leibkonna tüüpe nii soo, vanuse kui ka rahvuse kontekstis ning leibkondade keskmist suurust ja suuruse muutumist ajas. Ettekandes pööratakse tähelepanu ka laste olemasolule ja sellele, millistes leibkondades lapsed kasvavad. Eraldi käsitletakse linnaliste ja maa-asulates elavate leibkondade sarnasusi ning erinevusi.

2005. aastal lõpetas Jaanus Heinsar Tallinna Ülikoolis sotsioloogia eriala. Alates 1. aprillist 2003 asus ta tööle peaspetsialistina Põllumajandusministeeriumi eurokoordinatsiooni bürosse. Vahemikul 1. aprill 2008 kuni 31. juuli 2011 töötas ta Riigikantseleis Euroopa Liidu sekretariaadis põllumajanduse, kalanduse ja keskkonna nõunikuna. 1. augustil 2011 suundus ta tagasi Põllumajandusministeeriumisse ning alustas tööd eurokoordinatsiooni büroo juhatajana ning töötas sellel ametipostil kuni 28. veebruarini 2013. Alates 1. märtsist 2013 töötab ta Statistikaametis ning on praegu rahvastiku- ja sotsiaalstatistika osakonna juhataja asetäitja.

MILLINE ON PEREKOND EESTIS?

PhD Kairi Kasearu

Tartu Ülikool

Mida me mõistame perekonna all? Perekonnasotsioloogias on perekonna defineerimisel aluseks kaks lähenemist. Ühelt poolt lähtutakse struktuurist ehk perekonda defineeritakse liikmete kaudu, kes on omavahel seotud kas bioloogiliselt või seaduslikult. Selline definitsioon viib meid juriidilisel abielul põhineva perekonnani ehk siis perekonna moodustavad abikaasad ja nende bioloogilised või adopteeritud lapsed. Antud tähenduses jäävad aga perekonna mõiste alt välja kõik registreerimata kooselul põhinevad perekonnad. Seetõttu on perekonnasotsioloogilistes käsitlustes järjest enam pööratud tähelepanu individidevahelistele suhetele ja funktsioonidele ehk defineerimise aluseks on abielule sarnased käitumismustrid. Seega võibki küsida, milline on perekond Eestis. Kui palju ja millised on meie perekonnad, kuivõrd levinud on vaba kooselu?

2011. aasta rahvaloenduse andmetele tuginedes on Eestis pooled perekonnad abielul põhinevad, ligemale neljandik on vaba kooselu paarid ning üks neljandik üksikvanemaga perekonnad. Abielul põhineva perekonna osatähtsus langeb kui vaadata ainult lastega perekondi. Kahe vanema ja vähemalt ühe lapsega perekondade vanematest on üks kolmandik vabas kooselus. Vaadates vanemate kooseluvormi detailsemalt vastavalt laste vanusele, ilmneb, et mida vanem on laps, seda suurema tõenäosusega elavad vanemad abielus või on üksikvanemad. Mis on selle taga? Ühelt poolt registreerivad lastega vabaabielupaarid oma kooselu (viimastel aastatel abiellujatest on ühel kolmandikul eelnevalt vähemalt üks ühine laps) või siis kooselu laguneb ning laps(ed) jäävad ühe vanema kasvatada. Teisalt peegeldab vabaabielupaaride erinev osatähtsus vastavalt laste vanusele vaba kooselu kui sotsiaalse nähtuse ajalist levimust ühiskonnas. Seetõttu on otstarbekas kõrvutada 2011. aasta andmeid 2000. aasta rahvaloenduse andmetega. Ilmneb, et kümne aasta jooksul on erinevas vanuses lastega perede hulgas kasvanud vabal kooselul põhinevate perekondade osatähtsus ja seda nii abielupaaride kui üksikvanemaga perede arvelt.

Kairi Kasearu on Tartu Ülikooli sotsioloogia teadur ning sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi juhataja. Tema põhilised uurimisvaldkonnad on perekond ja selle muutused, põlvkondadevahelised suhted, heaolu perekonnas ning sotsiaalne ebavõrdsus ja toimetulek. Kaitses sotsioloogia doktorikraadi 2010. aastal.

EESTI SÜNDIMUSTRENDID RAHVALOENDUSE ANDMETE VALGUSES

Mare Vähi, Ene-Margit Tiit

Tartu Ülikool

2011. aasta rahvaloenduse andmete põhjal oli võimalik hinnata naiste lõpetatud sündimuskordajat. Selgus, et eestlannade puhul oli nn laulva revolutsiooni efekt tõepoolest olemas – sel ajal viljakas eas olnud naiste põlvkonna sündimuskordaja oli aastakümnete kõrgeim. Samuti sai selgeks maanaiste märksa kõrgem viljakus võrreldes linnanaistega.

Rahvaloenduse andmete põhjal parandatud rahvaarvu näitajate järgi on võimalik ka kaasaegseid sündimustrende täpsustada. Kuigi sünnitamisealiste naiste arvukus on väljarännu tagajärjel oodatust väiksem, on Eestisse jäänute viljakus seni arvatust kõrgem. Samas tuleb rahvastikuproгноosis arvestada jätkuvat väljarännet, mida seni oluliselt arvestatud ei ole.

Ettekandes esitatakse uute andmete põhjal täpsustatud sündimuse hinnangud ja prognoosid lähiaastateks.

Mare Vähi on Tartu Ülikooli matemaatilise statistika instituudi õppejõud. Põhilised õpetavad kursused on seotud statistiliste meetodite rakendamisega andmete töötlemisel, sealhulgas ka rahvastikustatistikas. Hetkel teeb Tartu Ülikooli matemaatika-informaatikateaduskonnas doktoritööd rahvastiku statistilistest mudelist.

PEREREGISTER 1926–1949: EESTI RAHVASTIKULOO TUUMIKANDMESTIKU DIGITEERIMINE JA ESMASANALÜÜS

Kati Karelson

Tallinna Ülikool, Eesti Demograafia Instituut
Tervise Arengu Instituut, tervisestatistika osakond

Pereregistri loomise sätestas Riigikogu 12. novembril 1925 vastu võetud ja 1. juulist 1926 jõustunud perekonnaseadusega. Seadusega anti rahvastikusündmuste registreerimine kirikult üle riigile ja seati sisse ühtne registreerimiskorraldus. Rahvastikusündmuste registreerimine tehti ülesandeks kohalikele omavalitsustele. Registri pidamiseks seati kõigis kohalikes omavalitsustes sisse perekonnaregistri raamatud, milles tuli igale Eesti Vabariigi kodanikule avada omaette lehekülg. Töömahukuse tõttu avati lehekülgi järkjärgult ja tähtajaks seati 1. jaanuar 1939. Pereregistri pidamine lõpetati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 1. märtsist 1949.

Pereregistri rahvastikulooline väärtus tuleneb eeskätt kahest asjaolust. Esiteks on register oma ligi 1,2 miljoni isiku kohta käivate andmetega ainulaadne rahvastikualane uurimismaterjal. Tegemist on Eesti rahvastiku ainsa säilinud loendiga okupatsioonidele ja II maailmasõjale eelnenud ajast, sest sõjaeelsete rahvaloenduste algandmed hävisid 1944. aastal. Teiseks vastavad registris olevad andmed üsna täpselt sellele, mida nüüd kogutakse Rahvastikuregistrisse: info isiku sünni- ja surmaaja, abielude, laste ja isiku vanemate kohta. Pereregistris kirjas olevad varaseimad sünniajad jäävad 19. sajandi algusesse.

Pereregistri andmeid on võimalik ühendada pärast sõda toimunud rahvaloenduste andmetega. Tulemus on sõjaeelsest perioodist kaasaega ulatuv andmesild, st ligi 150-aastane rahvastiku lugu.

Seni oli Pereregistri kui unikaalse andmeallika kasutamine suuremahuline analüütiline teadustöö piiratud materjali säilituskuju tõttu (paber kandjal olevad dokumendid). Arhiivides olnud pereregistri raamatud digiteeriti aastatel 2011–2013 projekti „Eesti 20. sajandi rahvastikuloo tuumikandmebaasid: pereregister“ raames. Registri digiteerimist ja teaduskäibesse toomist toetas Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu.

Ettekandes kirjeldan digiteeritud Pereregistri andmestikku ja annan ülevaate registris olevate rahvastikuandmete kaetusest. Esmasanalüüsi tulemuste tutvustamisel keskendun 19. sajandist 20. sajandi alguseni sündinud põlvkondade demograafilisele käitumisele kolme peamise protsessi – sündimuse, suremuse ja abiellumuse – näitel.

Kati Karelson töötab vanemanalüütikuna Tervise Arengu Instituudi tervisestatistika osakonnas ning annab loenguid Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituudis. Tema varasem tööelu on olnud seotud Sotsiaalministeeriumi terviseinfo ja analüüsi osakonnaga ning Tartu Ülikooli sotsioloogia osakonnaga.

Kati Karelson on õppinud Tartu Ülikoolis sotsioloogiat ning jätkanud oma õpinguid Tallinna Ülikoolis demograafia erialal ja Euroopa Demograafia Doktorikoolis. Peamised uurimisteemad on seotud rahvastiku tervise ja suremusega.

REGISTRIPÕHINE PEREKOND 21. SAJANDIL

Kairiin Kütt, Ethel Maasing

Statistikaamet

Järgmine rahva ja eluruumide loendus 2020. aastal on planeeritud toimuma registripõhiselt. See tähendab, et loenduseks vajalikud andmed võetakse riiklikest andmebaasidest – nii ei saa inimesed ise määrata oma leibkonda ja perekonda kuuluvust.

Varasematel loendustel on inimesed end majapidamisüksuse mõiste alusel ise leibkondadesse jaganud. Majapidamisüksuse mõiste järgi kuuluvad ühte leibkonda isikud, kes elavad üheskoos terves elamuüksuses või selle ühes osas ning varustavad endid toidu ning vajaduse korral muu eluks vajalikuga; selle rühma liikmed võivad väiksemal või suuremal määral oma sissetulekuid ühiselt kasutada.

Olukordades, kus majapidamisüksuse mõiste kasutamine ei ole võimalik, määratakse inimesed leibkondadesse aadressipõhiselt. Selle tulemusel on kõik ühes elamuüksuses elavad isikud sama leibkonna liikmed ja iga elamuüksuse kohta on üks leibkond. Eestis on registrite põhjal võimalik kasutada ainult aadressipõhise leibkonna mõistet. Seetõttu mõjutab leibkondade moodustamise täpsust otseselt see, kas ja kui õigesti on inimesed end oma tegelikku elukohta registreerinud ning milline on aadressandmete kvaliteet registrites.

Perekond on määratletud väga kitsas tähenduses – see hõlmab kaht või enamat inimest, kes kuuluvad ühte leibkonda ja on üksteisega seotud abikaasadena, partneritena registreerimata kooselus või vanema ja lapsena. Hästi on registris määratletud vanem-laps seosed, kuid abielupaaride kindlakstegemine ei ole nii selge, nagu esmapilgul tunduda võib. Täielikult on registrites puudu info registreerimata kooselude kohta. Neid kooselusi saab aga määrata muid kriteeriume kasutades (inimeste sugu, vanus, vanusevahe jms), nagu tehakse teistes registripõhise rahvaloenduse riikides.

Ettekanne annab ülevaate registripõhiste leibkondade ja perekondade moodustamisest.

Ethel Maasing on lõpetanud Tallinna Ülikooli matemaatika eriala. Alates 2010. aastast töötab Statistikaameti meetodika osakonnas registripõhise rahva ja eluruumide loenduse (REGREL) meetodik-analüütikuna. Aastal 2012 asus Ethel õppima Tartu Ülikooli matemaatilise statistika magistriõppesse, jätkates samal ajal tööd Statistikaametis REGREL analüütikuna.

SISSERÄNNE JA TAGASIRÄNNE EESTISSE

Alis Tammur

Statistikaamet

Ettekanne annab ülevaate 2011. aasta rahvaloenduse andmetel Eestis püsivalt elanud inimestest, kes on elanud vähemalt aasta välismaal. Välisrännetest on uurimise all ainult kahe viimase loenduse vahel – aastail 2000–2011 – Eestisse tehtud ränded. Sisserännanuid käsitletakse kahe rühmana: uued sisserännanud ja Eestist pärit tagasirännanud. Kahte rühma eristatakse sünkrona järgi: kui inimene on sündinud Eestis, loetakse ta tagasirännanuks. Uusi sisserännanuid ja tagasirännanuid on praegu Eestis enam-vähem võrdset, kuid üks osa n-ö uutest sisserännanutest on Eestis sündinud vanemate välismaal sündinud lapsed.

Uurimusest tuli välja, et kuigi Eesti rahvastik väheneb nii negatiivse loomuliku iibe kui ka välisrände tõttu, on meil igal aastal järjest suurem hulk inimesi, kes on otsustanud tagasi Eestisse kolida. Selle juures tuleb arvestada, et pidevalt kasvab ka väljaränne. Kõige levinum aeg tagasirändeks on tihti just lapse esimestel eluaastatel ja nagu kõik teised rändedki, on see trend absoluutarvudes viimasel kümnendil kasvanud. Kuna väljaränne kasvab, ei tohi seda võtta positiivse uudisena, kuna ilmselt on kasvav trend ka oma lastega välismaale jäämine.

Kuigi uurimise peamine andmeallikas on rahvaloenduse andmebaas, anname lühikese ülevaate ka tagasirännanute välismaal elamise kestusest, milleks on kasutatud rahvastikuregistri ametliku elukoha registreerimise andmeid. Selgub, et üle poole tagasirännanutest tuleb tagasi kuni kaheaastase äraolemise järel.

Uurimuses vaadati ka välismaal elanud ja sealt uute sisserännanud inimeste soolis-vanuselise koosseisu, sotsiaalmajanduslikke tunnuseid, lähteriiki ja paiknemist Eestis. Neid tunnuseid on ka põimitud: näiteks on endise Nõukogude Liidu territooriumilt meile saabuvad uued sisserännanud keskmiselt vanemad inimesed kui lääneriikidest saabuvad. Selgus ka näiteks, et tagasirännanud on oma vanusrühma keskmisest Eesti elanikust parema keelteoskusega ja enam perekonnaseisult üksi. Kuigi täpselt ei ole teada, millise haridusega on Eestist lahkunud või kui suur osa lahkumisest oligi õpiränne, näitas uurimus, et tagasirändajad on keskmisega võrreldes kõrgemalt haritud.

Alis Tammur on omandanud 2006. aastal Tartu Ülikoolis magistrikraadi inimgeograafias (MSc). Tema uurimisteema oli „Sisserännanute põlvkonnad Eesti tööjõuturul 2000. aastal“ ja juhendajaks prof Tiit Tammaru. Praegu on Alis Tammur Tartu Ülikoolis doktorantuuris, uurides tööjõunäitajate ja rändesündmuste põhjal erinevate rahvusrühmade käitumist.

Alates 2006. aastast töötab Alis Tammur Statistikaametis rahvastiku- ja sotsiaalstatistika osakonnas, praegu vanemanalüütiku ametikohal. Põhiline valdkond on rahvastikustatistika, jooksva rahvastiku arvestuse pidamise meetodilistes töodes osalemine ja rahvastikuanalüüside koostamine. 2007.–2008. aastal taastas ta puudunud rändestatistika ajavahemiku 2000–2007 kohta ja töötas välja meetodika edasiseks rändeandmete avaldamiseks. Praegu koordineerib ta rahvastikuanalüütiku tavaliste tööülesannete kõrval rahvatikuprognosi koostamise töörühma. Rahvatikuprognosis valmib ajavahemiku 2013–2040 kohta. Tehakse eraldi nii Eesti kui maakondade ja suuremate linnade prognoos, mis arvestab sise- ja välisrändega.

KOLMANDATE RIIKIDE KODANIKE SISSERÄNNE EESTISSE

Helina Maasing

Sisekaitseakadeemia Migratsiooniuringute keskus

Nagu teised Euroopa Liidu liikmesriigid, seisab Eesti silmitsi rahvastikuprotsessidega, mis toovad kaasa rahvastiku vähenemise ja vananemise. Eesti tööeline elanikkond väheneb nii emigratsiooni kui negatiivse iibe tõttu. Tööandjate vajadus tööjõu järele aga kasvab. Tööjõuprognoside kohaselt lahkub järgneval kümnendil Eesti tööjõuturult iga viies töötaja. Tekkivat tööjõu puudujääki ei suuda korvata tööturule sisenevad noored. Kas töötajate sisseränne kolmandatest riikidest aitaks tekkinud tühimikku täita või vähemalt leevendada? Kuidas üldse iseloomustada kolmandate riikide kodanike sisserännet Eestisse: kes siia tulevad ja miks? Toodud küsimusi käsitletakse konverentsi ettekandes.

Politsei- ja Piirivalveamet väljastab igal aastal ca 2500–4000 elamisluba uutele sisserändajatele väljastpoolt Euroopa Liitu (tabel 1). Enamik sisserändajaid tuleb Eestisse Venemaalt ning Ukrainast, vähemal määral ka USA-st, Valgevenest ja Gruusiast. Need päritoluriigid on muutumatuna püsinud viimased viis aastat.

Tabel 1. Väljastatud esmased elamisload, 2008–2012

Aasta	2008	2009	2010	2011	2012
Kokku	3884	3777	2647	3408	2530
Pereränne	1402	1148	972	1289	1150
Tööränne	967	1135	769	1258	608
Haridusränne	339	383	399	395	424
Muu	1176	1111	507	466	348

Allikas: Eurostat

Läbi aegade on suurim Eestisse sisserände liik olnud pereränne. 2012. aastal oli pereränne kogurändest koguni 45%. Sisserändajatest ligikaudu kolmandik on inimesed, kes on siia saabunud töötamise või muu majandusliku tegevuse eesmärgil. Kuigi paljudel suurriikidel (nt Saksamaa) on negatiivseid kogemusi ajutise välistööjõu kasutamises, näevad liikmesriigid selles siiski kas või ajutist väljapääsu rahvastiku vähenemise ja/või vananemisega kaasnevatele tööjõu probleemidele. Seetõttu on Eesti sarnaselt teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega viimastel aastatel liikunud oma töörände regulatsioonide lihtsustamise suunas.

Eesti tööturule sisenevate välistöötajate arv on viimasel viiel aastal olnud kogurändest 25–37%. Suure kõikumise taga võib näha nii õiguslikke kui majanduses toimunud muudatusi. Vaatamata sellele on umbes 77% Eestisse tulevast tööjõust oskustöölised ning 23% kõrgelt kvalifitseeritud töötajad. Seega tuleb nentida, et Eesti inimkapital pigem rikastub välistööjõu arvelt kui kaotab.

Töö- ja pererände kõrval on Euroopa Liidus üha olulisemaks rändeliigiks muutumas haridusränne. Eestis on haridusränne aastaid olnud üks väiksemaid rändeliike, kuid on viimasel aastal näidanud kasvavat trendi. Näiteks jäi haridusrände osatähtsus kogurändest 2008. aastal ligi 9% juurde, kuid 2012. aastal moodustas juba 17%.

Kuigi sisseränne üksi ei ole lahendus rahavastiku vananemisega/vähenemisega kaasnevatele probleemidele, on tegemist üha olulisema poliitika valdkonnaga, et tagada riigi majandusareng ning konkurentsivõime.

Helina Maasing töötab Sisekaitseakadeemia Migratsiooniuringute keskses, mis on ühtlasi Euroopa rändevõrgustiku kontaktpunkt Eestis. Alates 2008. aastast koostab Helina Maasing Euroopa rändevõrgustiku raames Euroopa Komisjonile uuringuid ja aruandeid Eesti rände ja varjupaiga valdkonna kohta.

RAHVUS VÄLISMAALE ÕPPIMA MINEMISE KAVATSUSTE MÕJUTAJANA

Enel Pungas

Siseministeerium

Ettekanne põhineb Enel Pungase, Tiit Tammaru, Kadri Tähe ja Anu Realo koostöös ettevalmistatud artiklil “Does ethnicity matter in intentions to study abroad? The analysis of gymnasium graduates in Estonia”.

Välismaal õppimine on noore inimese jaoks mitmekülgsest arendav. Näiteks laieneb silmaring ja kasvab teadlikkus teistest kultuuridest. 2011. aastal omandas kõrgharidust väljaspool oma kodumaad 4,3 miljonit tudengit üle maailma. Eesti noorte hulgas on välismaal õppimise trend keskmisest isegi tugevam – kui OECD riikidest omandab välismaal kõrgharidust keskmiselt 2% üliõpilasi, siis Eestist isegi 7,7%.

Uuringu põhitähelepanu oli küll abiturientide edasistel õpingukavatsustel ning neid plaane mõjutavatel teguritel, kuid küsimusi oli ka hetkeõpingute ja -tegevuste, iseloomu ja harjumuste ning demograafiliste taustatunnuste kohta.

Pärast gümnaasiumi lõpetamist plaanis välismaale õppima minna 12% eestlastest ja 36% rahvusvähemuste esindajatest. Sellisest etnilisest erinevusest tuleneb ka sinne põhikäsimus – milline on rahvuse roll õppimiskavatsuste ja motivatsiooni struktuuris. Tulemusteni jõudmiseks kasutati mitmetasandilist regressioonanalüüsi. Kavatsuste mõjutajana vaadeldi nii isikut ennast kui ka kooli iseloomustavaid tegureid. Isikutasandi teguritest vaadeldi isikuomadusi, isiksuse seadumusi ning inim-, kultuurilist ja sotsiaalset kapitali. Koolikeskkonna teguritest vaadeldi kooli õppekeelt, asukohta ja keskmist riigieksamite hinnet.

Tulemustest selgub, et abiturientid, kellel on välismaaga varasemaid kokupuuteid (on välismaal õppinud või on sõpru-sugulasi välismaal), teevad teistest tõenäolisemalt otsuse minna pärast gümnaasiumit välismaale õppima. Mõnevõrra üllatuslikult ei ole pere majanduslik olukord välismaal õppimise planeerimisel oluline – arvatavasti muutuvad rahalised vahendid tähtsamaks juba tegeliku otsuse tegemisel. Huvipakkuv on ka see, et head õpitulemused ega huvitegevus väljaspool kooli ei mõjuta õpingukavatsusi. Inimesed, kes on avatud uutele ideedele ja võimalustele ning oma sisemistele tunnetele (isiksuse seadumus *avatus*), olid ka enam valmis välismaale õppima minema.

Etnilised lõhed on Eestis sügavad. Rahvusvähemused on selgelt rohkem altid Eestist välismaale õppima lahkuma ja põhjuseks on nii Eesti mittemeeldimine kui ka välismaise hariduse atraktiivsus. Väheoluline ei ole ka asjaolu, et muukeelsetel noortel on Eestis oma emakeeles kõrghariduse saamise võimalused väga piiratud.

Rahvusest olulisemgi rändeplaanide mõjutaja on see, millises koolis keskharidus omandatakse. Vene õppekeelega koolide õpilased on oluliselt rohkem valmis õpinguid jätkama välismaal ja üllatavalt on kavatsus jätkata õpinguid välismaal isegi tugevam eesti-vene segaõppekeelega koolides. Lisaks mõjutab otsust ka kooli asukoht – väljaspool pealinna elavad õpilased plaanivad oluliselt vähem välismaal õppida.

Asjaolu, et etnilised erinevused on välismaale õppima minemise kavatsustes nii tugevad, näitab olulist sotsiaalset protsessi tänapäeva Eestis. Uuringus osalenud noored on küll sündinud juba Eesti iseseisvuse ajal, kuid see pole neid eestlastele lähendanud. Eesti haridussüsteemis on nõukogude aja pärandina pikka aega olnud eraldi eesti ja vene õppekeelega koolid. Uuringu tulemused kinnitavad, et see ei sega eestlasi, kes saavad pärast keskkooli lõppu jätkata õppimist oma emakeeles. Erikeelsed koolid on aga loonud aluse etnilis-keeleliselt lõhenenud ühiskonnale.

Välismaal õppimise kavatsusi mõjutab Eestis oluliselt rahvus – vene emakeelega noored on rohkem valmis lahkuma kui eesti emakeelega noored. Lahkumise otsust mõjutab isikuomadustest enamgi koolikeskkond – vene ja segaõppekeelega koolide õpilastel on nõrgem seotus Eestiga ja seetõttu tugevam plaan minna Eestist välismaale õppima.

***Enel Pungas** töötab Siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakonna juhatajana, olles iga päev seotud Eestis toimuvate perekonnasündmuste registreerimise ja rahvastikuregistriga. Ta on õppinud Tartu Ülikoolis geograafiat ja Tallinna Ülikoolis demograafiat. Hetkel on ta Tartu Ülikoolis geograafia doktoriõppes; tema uurimisteema on peamiselt rände protsessid.*

ELUKOHASEGREGATSIOONI MÕJU RAHVUSRÜHMADE RÄNDE SIHTKOHTADELE PERIOODIL 2000–2010 TOIMUNUD TALLINNAST VÄLJARÄNDE NÄITEL

Kadi Mägi, Kadri Leetmaa

Tartu Ülikool

Antud uurimistöö eesmärk oli selgitada Tallinnast lahkumise näitel elukohasegregatsiooni mõju rahvusrühmade rände sihtkohtadele. Uuring kestis aastatel 2000–2010. Töös keskenduti kahe rahvusrühma – venekeelse elanikkonna ja eestlaste – rände uurimisele.

Eesti immigrantrahvastik on valdavalt kujunenud pärast Teist maailmasõda. Kuna sisseränne Eestisse 1990. aastate alguses peatus, on Eesti sobiv koht, kus uurida suhteliselt stabiilse ja homogeense immigrantrahvastiku rühma paiknemise muutumist ning ruumilist sulandumist aja jooksul. Eestisse saabudes asus immigrantrahvastik elama kindlatesse piirkondadesse (Ida-Virumaa, Tallinn ja teised suuremad linnad) ning linnades ka kindlatesse linnaosadesse (paneelalampiirikkonnad). Seetõttu paiknes sinne immigrantrahvastik nõukogude aja lõpuks asustussüsteemis kontsentreerunult ja linnades segregeerunult. Tallinn on sobiv uurimispiirkond, kuna sealsest elanikkonnast moodustavad eestlased vaid veidi üle poole ning saab vaadelda kahe suuruselt ligikaudu võrdse rahvusrühma segregatsiooni ja rände seost. Kuna mujal Eestis (v.a Ida-Virumaa) on mitte-eestlaste osatähtsus valdavalt väiksem, siis võiks Tallinnast lahkumine olla üks immigrantrahvastiku ruumilise sulandumise vorme.

Uurimuse käigus otsiti vastuseid järgmistele küsimustele

- Kas ja kuidas mõjutab elamine erineva immigrantrahvastiku osatähtsusega linnakeskkonnas rahvusrühmade edasisi rändevalikuid (näiteks ees- ja vastulinnastudes)?
- Kas elukohavahetuse käigus säilib elukeskkonna rahvuslik koosseis või on ränne rahvusrühmasid sulandav protsess?

Töö põhines 2000. aasta rahvaloenduse andmetel ning viimastega individuaalandmete tasandil seotud rändeandmestikul, mis saadi rahvastikuregistrist. Nimetatud andmestik on unikaalne isegi võrreldes Põhjamaade registriandmetega. Nimelt võimaldab loendusandmestik iseloomustada immigrantrahvastikku mitmete lisatunnuste järgi, mida tüüpiliselt ei ole riiklikes registrites. Põhjamaade registriandmetele sarnaselt saab loendusandmetes eristada immigrantide rühmi põlvkondade, päritolumaa, kodakondsuse ja segaabelude tunnuste järgi. Lisaks sisaldavad loendusandmed infot ka rahvuse, koduse keele ja eesti keele oskuse kohta. Viimased on tunnused, mis võimaldavad täiendavalt hinnata isiku integreerumist sihtkohariigi ühiskonda. Kasutatavad on ka elukeskkonda kirjeldavad tunnused (nt mitte-eestlaste osatähtsus lähiümbruses) ruutandmestikuna.

Töö tulemustest selgus, et etniline elukohasegregatsioon linnas mõjutab oluliselt nii eestlaste kui ka venekeelse elanikkonna rände sihtkohti. Eestlased lahkusid

kõige sagedamini kõrge mitte-eestlaste osatähtsusega keskkonnast, venekeelne elanikkond peaaegu võrdset nii madala kui ka kõrge mitte-eestlaste osatähtsusega keskkonnast. Rände käigus püüdsid rahvusrühmad säilitada juba harjumuspäraseks saanud elukeskkonda. Üldjoontes hajusid eestlaste rände sihtkohad üle Eesti palju enam kui venekeelse elanikkonna sihtkohad. Vähemusrahvuse sihtkohad pealinnast lahkudes olid palju enam koondunud – suures osas rännati Tallinna tagamaale, suurematesse linnadesse ning ka Ida-Virumaale. Tallinna tagamaal koonduti veel omakorda kindlatesse piirkondadesse. Kuigi Tallinnast väljarännet võiks suuresti pidada rahvusrühmasid sulandavaks protsessiks, siis antud töö tulemused näitasid, et Tallinnast lahkudes suundusid vähemused suures osas piirkondadesse, kus oli neile tuttav etniline struktuur.

***Kadri Leetmaa** on õppinud Tartu Ülikoolis geograafiat, kus ta on omandanud magistr kraadi 2005. ja doktorikraadi 2008. aastal. Kadri on ennast täiendanud Trieri Ülikoolis ja Leibnizi Regionaalteaduste Instituudis Saksamaal. Ta kuulub mitmesse rahvusvahelisse linna- ja rahvastikugeograafia valdkonna teadlaste võrgustikku, näiteks kahanevate linnade planeerijate võrgustik, postsotsialistlike linnade uurimisega seotud teadlaste kogukond, Euroopa eluaseme-uurijate võrgustik jt. Kadri on juhtinud Euroopa Sotsiaalfondi projekti „Sotsialismiaegsed suvilapiirkonnad eeslinnastumises“. Praegu viib Kadri läbi teadusgrandi „Rahvusrühmadevaheliste kontaktide loomine ja etniline segregatsioon linnades“ uuringuid. Samuti osaleb Kadri teadurina Euroopa Liidu 7. raamprogrammi projektis DIVERCITIES, mis uurib linnade kultuurilise ja sotsiaalse mitmekesisuse positiivseid mõjusid. Kadri Leetmaa peamised uurimissuunad on linna sotsiaalgeograafia, rahvastikugeograafia, etniline segregatsioon, rahvustevahelised kontaktid, siseränne, elukohamobiilsus, elukohaelistused, eeslinnastumine, linnaplaneerimine, kahanevad linnad, sotsialismijärgsed linnad.*

***Kadi Mägi** lõpetas 2011. aastal geograafia erialal bakalaureuseõppe ning 2013. aastal inimgeograafia erialal magistriõppe. Samal aastal astus Kadi Mägi doktorantuuri ning jätkab praegu õpinguid Tartu Ülikooli geograafia osakonnas. Kadi kuulub ka linna- ja rahvastikugeograafia uurimisrühma ning tema peamised uurimisteemad on Eesti siseränne ja etniline segregatsioon.*

ETNILINE SEGREGATSIOON VÄLJASPOOL ELU- JA TÖÖKOHA PIIRKONDA TOIMUVAS RUUMIKASUTUSES

Siiri Silm, Rein Ahas

Tartu Ülikooli geograafia osakond

Eesti ühiskond on segregeerunud. Põhi- ja vähemusrahvus räägivad erinevat keelt, töötavad olulisel määral erinevates majandussektorites, käivad erinevates koolides ja elavad erinevates piirkondades. Enamik uuringuid, mis käsitlevad etnilist segregatsiooni inimeste ruumilises käitumises, on keskendunud elukohapõhisele segregatsioonile. Samas on elukoht vaid üks osa inimese tegevusruumist ning ruumilise ja sotsiaalse mobiilsuse suurenedes kasvab väljaspool elukohta toimuvate tegevuste ja suhtluse hulk. Väljaspool elukohta ja igapäevast rutiini toimuv ruumikasutus on vähem piiratud, peegeldades seetõttu paremini inimeste eelistusi ja sotsiaalset identiteeti, sh kultuurilisi eelistusi ning ka erinevusi.

Ettekande eesmärk on tuua välja etnilised erinevused väljaspool elu- ja töökoha piirkonda toimuv ruumikasutus. Keskendutud on ruumikasutuse ulatusele ning sihtkohtadele. Andmetena on kasutatud Tallinnas elava 6250 eestlase ja 6250 venekeelse inimese ühe aasta (jaanuar kuni detsember 2010) mobiiltelefoni positsioneerimise andmeid. Võrreldud on kahe rahvusrühma ruumikasutust kodulinna Tallinnas, Eestis väljaspool Tallinna ning välismaal.

Analüüs näitas, et eestlaste ja venekeelsete inimeste väljaspool elu- ja töökoha piirkondi toimuv ruumikasutus on erinev. Suurimad erinevused kahe rahvastikurühma vahel tulevad esile Eestis väljaspool vaadeldud inimeste kodulinna Tallinna, kus venekeelsed inimesed külastavad 45% vähem erinevaid piirkondi kui eestlased. Lisaks külastavad venekeelsed inimesed eelkõige venekeelsete elanikega asustatud piirkondi. Tallinnas elavad eestlased külastavad aga paljusid erinevaid piirkondi kogu Eestis. Välismaale tehtavate reiside puhul külastavad venekeelsed inimesed vähem erinevaid riike ning neil on 3,6 korda suurem tõenäosus külastada endisi Nõukogude Liidu riike kui eestlastel. Kodulinna Tallinnas on väljaspool elu- ja töökoha piirkonda eestlaste ja venekeelsete inimeste ruumikasutus vähem erinevusi.

Uuringu tulemuste põhjal võib järeldada, et etnilised erinevused on vähem olulised igapäevases ruumikasutus ja tulevad rohkem esile pikemate reiside puhul.

Siiri Silm on Tartu Ülikooli inimgeograafia teadur. Tema uurimisfookuses on etniline segregatsioon ja ühiskondlike protsesside sesoonsus. Siiri Silm kaitses doktoritöö Tartu Ülikooli geograafia osakonnas 2009. aastal. Ta on tegelenud põhjalikult mobiilsusuuringute laboris mobiilpositsioneerimisel põhineva andmekogumise ja andmeanalüüsi metoodika arendamisega.

Rein Ahas on Teaduste Akadeemia uurija-professor Tartu Ülikoolis. Tema uurimisfookuses on inimeste ruumiline mobiilsus, IKT-põhised andmestikud ühiskonna uurimisel ja keskkonnategurite mõju inimestele. Rein Ahas on olnud alates aastast 2001 mobiilpositsioneerimisel põhineva uurimismetoodika arendaja Eestis, rahvusvahelise konverentsisarja Mobile Tartu eestvedaja ja rahvusvaheliste andmeloominitsiatiivide koordinaator. Rein Ahas oli 2013. aasta Euroopa Statistikaametite peadirektorite (DGINS) seminari "New round of Peer reviews" ja "Big Data" ettevalmistava rühma liige.

EESTI RAHVUSKOOSSEISU MUUTUSED JA VÄIKESED RAHVUSRÜHMAD

Anu Tõnurist

Statistikaamet

2011. aasta rahvaloenduse andmeil elab Eestis 180 rahvuse esindajaid. Kui mujal maailmas on etnilisest rahvusest rääkimine või rahvastiku selle alusel jagamine muutunud suuresti keelatud tegevuseks ning seostub diskrimineerimisega, siis Eestis on rahvus inimest identifitseeriva tegurina endiselt laialdaselt kasutusel. Rahvuse andmed olid viimase rahvaloenduse tulemustes samuti väga populaarsed. Selle tingib ühelt poolt Eesti väiksus ja kahaneva rahvaarvu valguses avaliku diskussiooni tekitanud küsimus, kas eestlaste püsijäämine rahvusena on ohus. Teiselt poolt huvitab Eesti elanikke, kuidas on muutunud eestlaste ja vähemusrahvuste osatähtsus rahvastikus, milliste uute rahvusrühmadega tuleb kõrvuti elada ning kuidas Euroopa Liit ning sellega kaasnenud piiride avanemine on muutnud Eesti rahvuskoosseisu.

Suurimad rahvusrühmad

Vähemalt saja esindajaga rahvusrühmi elab Eestis 39, aastal 2000 oli selliseid rahvusi 35. Eestlasi on rahvastikus 69,7% (902 547). Kolmandik loendatutest ehk 390 273 elanikku märkisid enda kohta mõne muu rahvuse. Eesti suurim vähemusrahvus on venelased (326 235), kes hõlmavad 25,2% kogurahvastikust. Neile järgnevad ukrainlased (1,8%), valgevenelased (1%) ja soomlased (0,6%).

Võrreldes eelmise, 2000. aastal toimunud rahva ja eluruumide loendusega on kõigi suuremate rahvusrühmade esindajate arv Eestis vähenenud. Kõige rohkem – 35,9% ehk 4248 inimese võrra – on vähenenud soomlaste arv, neile järgnevad valgevenelased 27% ehk 4662 inimesega. Vanusjaotuse puhul võib välja tuua, et Eesti suurimate rahvusvähemuste hulgas leidub rahvusi, kelle pealekasvavad põlvkonnad on väga väikesed ja vanemaealiste osatähtsus suur (nt ukrainlased ja soomlased). Kõige paremas olukorras rahvuse püsijäämise seisukohalt on aga venelased, sakslased ja armeenlased, kelle vanusjaotuse struktuur sarnaneb enim eestlaste omaga.

Rahvuskoosseisu muutumine ajas

Eesti rahvuskoosseis ei ole ajaloo vältel kuigivõrd muutunud. Alates esimesest, 1881. aastal toimunud loendusest on venelased olnud Eesti suurim vähemusrahvus. Alates 1959. aastast ei ole esinelikus muutusi toimunud – venelastele järgnevad ukrainlased, valgevenelased ja soomlased. Tänapäeval elavad Eestis arvukamate vähemusrahvustena suuresti siia nõukogude ajal sisse rännanud inimesed ning nende järeltulijad. Nii venelaste, ukrainlaste, valgevenelaste, tatarlaste kui ka poolakate ja leedulaste arvukuse tippaeg jäi 1980. aastatesse. Nõukogude riikide sisserände trende näeb väga hästi 1989. aastal toimunud loenduse tulemustest – ei varasematel ega hilisematel loendustel ole Eestis elanud nii palju üle 1000 esindajaga rahvusrühmi.

Kümme viimast aastat, mil oleme olnud Euroopa Liidu liige, on aga uue tendentsina kaasa toonud Lääne-Euroopa (aga ka Ameerika Ühendriikide, India

ja Lähis-Ida) päritolu rahvusrühmade esindajate arvu kasvu. Näitena võib siinkohal välja tuua inglased, Ameerika Ühendriikide ameeriklased, itaallased, hispaanlased, prantslased, rootslased ja hollandlased, kelle arvukus Eestis on viimase kahe loenduse vahel mitu korda kasvanud.

Üheteist aastaga (ehk pärast eelmist rahvaloendust) on Eesti rikastunud 38 uue rahvuse võrra. Uutest rahvusrühmadest suurima esindajate arvuga on portugallased (32 isikut), afrikanderid (18), afroameeriklased (14), tailased (11) ja flaamid (10). Samas ei ole Eestis enam seitsme rahvuse esindajaid, kes veel 2000. aasta loenduse andmetel riigis püsivalt elasid. Need rahvused on ukwuanid, temned, suulud, saintvincentlased, montenegrolased, ketšuaad ja asteegid, kelle esindajaid elas Eestis väga vähe.

Väiksed rahvusrühmad ja nende lõimumine ühiskonda

Alla saja esindajaga rahvusrühmi on Eestis 142 (2126 isikut) ning neist omakorda suurel osal – 85 rahvusel – elab riigis alla kümne esindaja. Väikeste rahvuste puhul näitab sooline jaotus meeste suurt osatähtsust – ligi kaks kolmandikku nende rahvusrühmade esindajatest on mehed ja vaid üks kolmandik naised. Enamik (81,3%) rahvusvähemuste esindajatest kuulub tööealise elanikkonna hulka, alla 15-aastaste laste osatähtsust on vaid 7,3% ning vähemalt 65-aastaste osatähtsust 11,4%. Üheteist aastaga on väikerahvuste hulgas kahanenud laste ja suurenenud pensioniealiste osatähtsust. Hea märk on aga see, et suurenenud tööealise rahvastiku osatähtsust. Selle põhjus on ühelt poolt laste jõudmine tööikka, teiselt poolt aga kindlasti uute rahvuste esindajate (tööealiste) Eestisse kolimine loendustevahelisel ajal.

Rahvaloenduse tulemused näitavad, et suurem osa (85,4%) väikeste rahvuste esindajatest on immigrandid ja vaid 12,5% põlised Eesti elanikud. Välispäritolu rahvastikust omakorda 88,7% moodustavad esimese põlvkonna immigrandid ja 11,3% teise põlvkonna immigrandid. Selgub, et väikeste rahvusrühmade esindajatest 1033 ehk 63,6% on uusimmigrandid. Kõige suurem osa väikeste rahvusrühmade esindajatest on Eestisse saabunud Venemaalt, Indiast, Norrast, Taanist ja Türgist. Rahvustest domineerivad uusimmigrantide seas hindud, taanlased ja türklased.

Väikerahvuste kohanemist eluga Eestis ja siinse kultuuriruumiga ei ole integratsiooniuringutes ega teistes suuremahulistes teadustöodes eraldi käsitletud. Põhjuseks uuritava kontingendi väiksus. Loenduse andmed võimaldavad edukalt mõõta struktuurset integratsiooni, kasutades selleks tunnuseid, nagu kodakondsus, haridustase, ametialane ja sotsiaal-majanduslik staatus. Struktuurne integratsioon tähendab õigusi ja võrdse juurdepääsu võimalusi peamistele ühiskonna institutsioonidele, milleks on muu hulgas tööturg, haridus ja kodakondsus. Klasteranalüüsi tulemusel eristus neli gruppi, mis iseloomustavad küllaltki hästi vähemuste erinevaid kohanemisstrateegiaid eluga Eestis. **Kohanejate** grupis on teistega võrreldes palju rohkem eesti keelt kõnelevaid inimesi, samuti on sinna kuulujatel Eesti kodakondsus. Kohanejatele vastandub **vanemaaliste** grupp, kuhu koondusid küll pikalt Eestis elamise kogemusega inimesed, kuid kelle seas on siiski märksa vähem riigikeele oskajaid

ning suur hulk määramata kodakondsusega isikuid. Samuti töötavad vanemaealiste rühmas paljud madalatel ametipositsioonidel. **Valgekraed** eristusid teistest aga just kõrge haridustaseme ja juhtival ametipositsioonidel töötajate suure osatähtsuse poolest. Siia gruppi kuulusid peamiselt uusimmigrantidest juhid ja välisüliõpilased, kellest märkimisväärne osa rääkis ka eesti keelt. Kas selle rühma esindajad oma elu ka pikemas perspektiivis Eestiga seovad või on siin omandatav haridus ja karjäär vaid hüppelauaks hiljem kodumaal parema positsiooni saavutamiseks, seda näitab aeg. Praegu saab aga öelda, et valgekraed on Eesti eluga paremini kohanenud kui vanemaealised. **Sinikraed** asuvad lõimumise mõttes teiste gruppide vahepeal, olles nii kultuurilise kui ka struktuurse integratsiooni näitajate poolest keskmisel tasemel.

Anu Tõnurist on Statistikaameti rahvastiku ja sotsiaalstatistika osakonna juhtivstatistik-metoodik. Ta tegeleb peamiselt rahvastiku valdkonnaga, sh 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmete analüüsimise ning avalikkusele tutvustamisega. Varem kuulus tema tööülesannete hulka rahvaloenduse metoodika arendamine ning loendusmeeskonna metoodiliste koolitusmaterjalide väljatöötamine. 2012. aastal lõpetas Tallinna Ülikooli magistrantuuri sotsioloogia erialal, bakalaureuseõpingud 2008. aastal Tartu Ülikoolis. Nii magistri- kui bakalaureusetöö keskendusid koolikiusamise uurimisele.

KAS HARIDUSE JA OSKUSTE MÕJU EDULE TÖÖTURUL SÕLTUB RAHVUSEST?

Kristina Lindemann, Ellu Saar

Tallinna Ülikool

Meie ettekande eesmärk on uurida rahvusgruppide haridust ja oskusi ning nende seost positsiooniga tööturul. Inimkapitali teooriale tuginedes võib eeldada, et tööturul tingib edu investeerimine haridusse ja oskustesse, sealhulgas ka keeleoskusesse. Töö saamisel võib haridusdiplomit sageli pidada peamiseks märgiks inimese oskuste kohta, kuid oskustel peaks olema olulisem roll esialgselt ametikohalt edasilükkumise toetamisel. Paljud uuringud on vaadanud hariduse mõju tööalasele positsioonile, kuid vähesed uuringud kaasavad nii enesehinnangulisi kui ka objektiivselt mõõdetud oskusi. Samas sõltub hariduse, oskuste ja tööalase positsiooni seos ka sotsiaalsest kontekstist, sh võimalustest kohalikul tööturul.

Ettekande keskne küsimus on, mil määral sõltub eri rahvusest Eesti elanike tööturu positsioon oskustest ja haridusest. Esiteks uurime, milline on eri rahvusgruppidesse kuuluva tööealise elanikkonna praegune haridustase (sh kõrgharidusega inimeste osatähtsus), keeleoskus ja muud oskused. Teiseks vaatleme, kuidas see seostub tööalase positsiooniga erinevatel kohalikel tööturgudel Eestis. Kas rahvusgruppide edukus tööturul erineb ja mil määral on see tingitud haridusest ja oskustest ning kuidas kohalikust kontekstist? Lisaks objektiivsele positsioonile tööturul on oluline ka inimeste rahulolu võimalustega tööturul oma haridust ja oskusi kasutada. Seega kolmanda uurimisküsimusena vaatleme, milliseks inimesed hindavad oma hariduse ja oskuste vastavust praegusele ametikohale ning mil määral see sõltub kohalikest tööturust. Analüüsis vaatleme läbivalt vanuse mõju, sest vanusgrupiti erinevad oluliselt nii haridustase kui ka inimeste oskused.

Meie analüüs põhineb Eesti Tööjõu-uuringute andmetel (2011–2012) ja rahvusvahelise täiskasvanute oskuste uuringu PIAAC andmetel (korraldatud Eestis 2012. aastal OECD algatusel).

Kristina Lindemann töötab nooremteadurina Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudis. Tema uurimishuvi on rahvuse ja keele küsimused hariduses ja tööturul, integratsiooni-uuringud, koolist tööturule siirdumine ning sotsiaalse stratifikatsiooni erinevad aspektid. Tema hiljuti kaitstud doktoritöö käsitles venekeelsete noorte struktuurset integratsiooni postsovetlikes riikides ja kontekstides.

Ellu Saar on Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi professor. Tema uurimisvaldkonnad on põlvkondade eluteed, sotsiaalse stratifikatsiooni erinevad aspektid, noorte ja vanemaegaliste tööturuvõimalused jms. Ta on juhtinud mitmeid rahvusvahelisi projekte. Ellu Saar on viimastel aastatel olnud nelja rahvusvahelise kirjastuse avaldatud raamatu toimetaja. Ta on publitseerinud üle 100 teadusartikli, neist osa kollektiivsetes monograafiates.

VABA AJA VEETMISE RAHVUSERINEVUSED

Kristiina Kamenik, Tiit Tammaru

Tartu Ülikool

Mitmerahvuselistes ühiskondades on erinevates eluvaldkondades leiduvad erinevused rahvusrühmade vahel endiselt oluline uurimisteema. Kui eluaseme, tööturu- ning haridusvaldkonnas toimuvatele segregatsioonile ja segmentatsioonile protsessidele on tähelepanu pööratud pikka aega, siis vaba aja veetmises esinevad erinevused on suhteliselt uudne uurimisvaldkond. Samas on just vaba aeg oma vabatahtliku loomu poolest suurepärane keskkond rahvusrühmadevahelise kontakti tekkeks ning osalemine näiteks kultuuri- või meelelahutusüritustel võib inimesed välja tuua oma tavapärastest rahvuslikest võrgustikest ning seega vähendada rahvuspõhist erinevust ühiskonnas.

Ettekanne eesmärk on leida vaba aja tegevuste etniliste erinevuste analüüsi kaudu uusi vaatenurki struktuursele integratsioonile. Selleks oleme kasutanud Eesti Statistikaameti 2000. ja 2010. aastal korraldatud Ajakasutuse Uuringu andmestikku. Uuritavaks tunnuseks on valitud isikuküsitluse osa küsimus, kas isik on osalenud viimase aasta jooksul teatud vaba aja tegevuses või mitte. Uuritavad tegevused on kultuuriüritustel osalemine (teater, kontsert, kino, muuseum/kunstigalerii), meelelahutustegevustes osalemine (restoran/pubi, ööklubi, kasiino, tivoli/loomaaed), looduses aja veetmine ning spordiga tegelemine. Analüüsiks on kasutatud binaarset logistilist regressiooni, milles on peale rahvuse sõltumatute tunnustena (kaasatud on eesti ja vene rahvusest inimesed) olulisimad sotsiaalmajanduslikud, demograafilised ning geograafilised näitajad. Uurimisküsimused on

- Kas eestlaste ja venelaste vaba aja kasutuses esineb erinevusi?
- Kuidas erineb vaba aja kasutus teiste rahvastikutunnuste (näiteks sissetulek) alusel?
- Kui eestlaste ja venelaste vaba aja kasutuses esineb erinevusi, kas need vähenevad kui kaasata teised olulised rahvastikutunnused?

Analüüsist selgus, et venelased osalevad eestlastest väiksema tõenäosusega pea kõigis vaba aja tegevustes, kuid teised isikutunnused on samuti olulised. Kõige suurem mõju vaba aja tegevustes osalemisele on vanusel. Rahvuserinevused muutuvad teiste isikutunnuste, sh sissetulekute analüüsi kaasamisel vähe.

Tavaliselt seletatakse vaba aja kasutuse rahvuserinevusi sotsiaalmajandusliku staatuse ja eelistuste erinevusega. Meie tulemused näitavad, et vaba aja veetmise rahvuserinevuste põhjusi peaks Eestis otsima kas eelistustest või ka piirangutest (näiteks eestikeelseid teatreid on rohkem kui venekeelseid), mitte niivõrd eestlaste ja venelaste sotsiaalmajandusliku staatuse erinevustest.

Kristiina Kamenik on Tartu Ülikooli inimgeograafia doktorant, linna- ja rahvastikugeograafia töörühma liige, kelle uurimistöö põhiteema on vaba aja kasutus ning rahvusrühmadevahelised kontaktid nii vabal ajal kui ka elu- ja töökohtades. Oma uurimistöös kasutab ta nii kvantitatiivseid andmebaase kui ka kvalitatiivseid süvaintervjuuseid, mis kombineerituna lubavad teha võimalikult mitmekülgset uurimisteema analüüsi.